

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Mildos Aukštakalnytės
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Lietuvos teismų praktika bylose, susijusiose su žalos, atsiradusios
dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, atlyginimu**

Vadovas: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: lekt. Egidijus Laužikas

Vilnius 2009

TURINYS

IŽANGA	2
I. GRIEŽTOJI ATSAKOMYBĖ.....	5
1.1. Griežtosios atsakomybės samprata	5
1.2. Griežtosios atsakomybės pagrindas	6
1.3. Atsakomybės be kaltės rūšys	8
1.4. Kaltės civilinės atsakomybės ir griežtosios civilinės atsakomybės santykis bei tolimesnės griežtosios atsakomybės tendencijos	10
II. DIDESNIO PAVOJAUS ŠALTINIS	14
2.1. Didesnio pavojaus šaltinio sąvoka	14
2.2. Didesnio pavojaus šaltinių rato apibrėžimas.....	18
2.3. Didesnio pavojaus šaltiniai Lietuvos teisėje	20
2.4. Didesnio pavojaus šaltiniai užsienio teisinėse sistemose.....	23
III. ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ, ATsirADUSIĄ VALDANT DIDESNIO PAVOJAUS ŠALTINIŲ, SUBJEKTAS	26
IV. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS.....	37
4.1. Neteisėti veiksmai	37
4.2. Žala	38
4.3. Priežastinis ryšys.....	44
4.4. Kaltė.....	48
V. SUBJEKTŲ, KURIEMS ŽALA ATLYGINAMA PAGAL ATSAKOMYBĖS BE KALTĖS TAISYKLES, RATAS	51
VI. ATLEIDIMO NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PAGRINDAI	55
IŠVADOS	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Civilinės, kaip ir bet kurios kitos, atsakomybės taikymas asmenims yra labai jautri sritis, kadangi turi tiesioginį poveikį visuomenei. Būtina, jog civilinės atsakomybės normų taikymas būtų aiškus ir vienodas, taip pat itin svarbu, jog taikant civilinę atsakomybę, būtų pasiektas nukentėjusio asmens bei už žalą atsakančio asmens interesų balansas. Darbe nagrinėjama specifinė civilinės atsakomybės instituto dalis – atsakomybė be kaltės. Atsakomybės be kaltės („griežtosios atsakomybės“) normų egzistavimas visuomet kėlė nemažai diskusijų, nes atsakomybės taikymas nekaltam asmeniui gana prieštaringas ir sunkiai moraliai pateisinamas. Todėl pirmojoje darbo dalyje siekta apskritai išsiaiškinti griežtosios atsakomybės sampratą bei jos pagrindą. Lietuvoje vienas iš griežtosios atsakomybės taikymo atvejų – atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, – įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau – Civilinis kodeksas) 6.270 str. Kaip jau minėta, Civilinio kodekso 6.270 str. pagrindu atsakomybė iškyla be kaltės, todėl svarbu apibrėžti šio straipsnio taikymo ribas bei, apibendrinus teismų praktiką, nustatyti taikymo specifiką. Atkreiptinas dėmesys, jog teismų praktika, susijusi su žalos, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, atlyginimu, yra gana gausi. Tai liudija, jog dažnai susiduriama su tokių objektų sukelta žala. Dažniausiai žala padaroma asmens sveikatai ar net gyvybės atėmimu. Nukentėjusiojo asmens interesų svarba suponuoja būtinybę užtikrinti efektyvią jų gynybą. Tačiau iš kitos pusės, labai svarbu užtikrinti ir teisingą atsakomybės taikymą asmens, kuris už tą žalą atsako, atžvilgiu, nes jis atsako be kaltės. Abiejų šalių interesų balanso siekimui labai svarbu, jog teismų praktika būtų vieninga, o atsakomybė taikoma preciziškai laikantis teisės normų reikalavimų.

Darbo tikslai. Pirmojoje darbo dalyje siekiama apibrėžti atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, taikymo ribas, tų ribų nustatymo principus. Kitoje darbo dalyje siekiama apibendrinti teismų praktiką bylose, susijusiose su žalos, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, atlyginimu, kartu lyginant ją su užsienio šalių reglamentavimu bei iš to sekančia praktika bei ieškant optimaliausių atsakomybės be kaltės taikymo būdų, kurie užtikrintų nukentėjusiojo ir žalą atlyginančio asmens interesų pusiausvyrą.

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

Darbo objektas. Tiriamas Civilinio kodekso 6.270 str. įtvirtintas bei užsienio valstybių teisės sistemose nustatytas atsakomybės už žalą, susijusią su didesnio pavojaus šaltinio valdymu, reglamentavimas. Darbo tema suponuoja, jog itin svarbią dalį užima Lietuvos (o lyginamuoju požiūriu ir užsienio) teismų praktikos, taikant atsakomybę be kaltės už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, tyrimas.

Tyrimo metodai. Siekiant aukščiau nurodytų tikslų, daugiausia naudojami lyginamasis bei analitinis metodas. Lyginamasis metodas pasitelkiamas lyginant Lietuvos teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką su užsienio valstybių atitinkamais teisės šaltiniais. Lyginamuoju aspektu pasirinkta apžvelgti Vokietijos bei Prancūzijos teisines sistemas dėl jų svarbos mūsų civilinės teisės kūrimo procese. Taip pat, siekiant parodyti kontinentinės bei bendrosios teisės tradicijų skirtumus bei sąlyčio taškus, pasirinkta apžvelgti Anglijos bei šiek tiek JAV teisės taikymo aspektų. Analitinis metodas naudojamas atskleidžiant civilinės atsakomybės be kaltės reglamentavimo turinį, pagrindą bei teismų praktikos ir ją grindžiančių argumentų esmę.

Darbo originalumas. Griežtosios atsakomybės kategorija gana prieštaringa, nes neigia vieną svarbiausių atsakomybės taikymo principų – kaltės principą. Užsienio autoriai gana išsamiai analizuoja minėtą sritį, tačiau Lietuvoje minėta kategorija nebuvo detalai aptariama. Taip pat šia tema nėra nei išleistų monografijų, nei straipsnių periodiniuose leidiniuose. Darbe pateikiama teismų praktikos analizė, kuri apibendrina naujojo Civilinio kodekso taikymo specifiką nagrinėjamoje srityje.

Svarbiausi šaltiniai. Lietuvos autorių darbų atsakomybės be kaltės tema yra mažai. Lyginamuoju aspektu ši tema trumpai buvo apžvelgta tik prof. V. Mikelėno monografijoje apie civilinę atsakomybę lyginamuoju aspektu². Iš užsienio autorių galima išskirti Cees van Dam (jo darbas „European Tort Law”)³, kuriuo nemažai remiamasi pirmoje darbo dalyje, bendrai apžvelgiant atsakomybės be kaltės kategoriją. Lyginamuoju aspektu itin naudingas B.A. Koch bei H. Koziol⁴ sudarytas veikalas, kuriame pateikiama išsami informacija apie skirtingų valstybių atsakomybės be kaltės kategorijos reguliavimą bei praktiką. Analizuojant Civilinio kodekso 6.270 str. reglamentavimą nemažai remiamasi Civilinio kodekso VI

² MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

³ VAN DAM, Cees. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006.

⁴ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002.

knygos komentaru⁵. Taip pat, atsižvelgiant į darbo temą, yra analizuojama Lietuvos Respublikos teismų praktika bylose dėl žalos, susijusios su didesnio pavojaus šaltinio valdymu. Ribotai (atsižvelgiant į priėmimo datą) remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimais⁶, apibendrinančiais atitinkamų bylų kategorijų praktiką .

⁵ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*.

I. GRIEŽTOJI ATSAKOMYBĖ

1.1. Griežtosios atsakomybės samprata

Šiuolaikinių kontinentinės bei bendrosios teisės tradicijų deliktų teisė turi gana skirtingą struktūrą. Kontinentinės teisės sistemos dažniausiai turi vieningą kalte pagrįsto delikto apibrėžimą bei pripažįsta tam tikrus atvejus, kai atsakomybė atsiranda be kaltės. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse asmuo bus laikomas atsakingu, jeigu jo veiksmai pateks į ratą veiksmų, kurie anksčiau teismų praktikoje buvo pripažinti deliktais. Visgi abiejų tradicijų teisinėse sistemose išskiriamos trys deliktų rūšys, atsižvelgiant į subjekto kaltę: tyčiniai, neatsargūs bei deliktai be kaltės.⁷ Šiame darbe bus kalbama apie trečiąjį atvejį.

Atvejai, kai civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės, vadinami griežtąja atsakomybe (objektyvia atsakomybe). Anot Michael A. Jones, griežtoji atsakomybė yra tuomet, kai subjektas atsako už nenumatytą žalą arba kai subjektas atsako už numatytą žalą, nepriklausomai nuo to, ar jis ėmėsi visų protingų atsargumo priemonių, ar ne⁸.

Istoriniu požiūriu nėra aišku, ką būtų galima laikyti atsakomybės be kaltės ištakomis. Kai kurie autoriai išvelgia griežtosios atsakomybės pagrindimo užuomazgas ir Aristotelio veikaluose. Pavyzdžiui, Frederick Sharp bando paaiškinti atsakomybės be kaltės teoriją naudodamas Aristotelio „atitaisomojo teisingumo“ sąvoką (angl. – *corrective justice*). Visgi iš dalies pagrindimas yra siejamas su kalte: asmuo yra atsakingas, nes nukrypo nuo apibrėžto elgesio standarto ir taip sukūrė pavojų, neatitinkantį trečiųjų asmenų lūkesčių.⁹ Nukrypimu nuo elgesio standartų gali būti laikoma įvairi veikla – tiek įvairių įrenginių, galinčių sukelti žalos, naudojimas, tiek gyvūnų laikymas ar bet koks kitas elgesys, kuris nėra visiškai įprastas ir potencialiai gali sukelti žalą.

Taip pat galime kalbėti apie atvejus, kuriuos kaip kvazi – deliktus bei deliktus be kaltės išskyrė romėnų teisininkas Gajus. Didžiąja dauguma tai buvo atvejai, kurie paklūsta *res ipsa equitur* (liet. – *daiktai kalba patys už save*) doktrinai – jei yra žala, preziumuojama, jog asmuo yra kaltas, nors nėra jokių tiesioginių įrodymų. Taip yra ir šiuolaikinėje JAV teisėje. Tačiau šiandieninėje teisėje asmeniui leidžiama šią prezumpciją paneigti ir įrodyti, jog jis

⁷ GORDLEY, James. *Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 157.

⁸ JONES, Michael A. *Textbook on Torts*. Oxford: Oxford University Press Inc., 2003, p. 390.

⁹ SHARP, Frederick L. *Note Aristotle, Justice and Enterprise Liability in the Law of Torts*, U. Toronto Fac. L. Rev. 34, 1976, p. 84-90.

nėra kaltas, o tuometinėje romėnų teisėje tokios galimybės nebuvo. Taip pat romėnų teisėje pasitaikydavo atveju, kai asmuo buvo laikomas kaltu, jeigu jis pažeisdavo ypatingo atsargumo taisyklės, kurių preciziškas laikymasis būtų virš paprasto asmens galimybių ribos.¹⁰ Akivaizdu, kad tokiu būdu tam tikri pažeidimai atitiko šiandieninius griežtosios atsakomybės atvejus, nes atsakomybė asmeniui kildavo be kaltės (negali asmuo būti laikomas kaltu, jeigu jis neturi net fizinių galimybių užtikrinti reikalaujamą atsargumo laipsnį).

Svarbiausias įvykis Anglijos teisėje, nuo kurio datuojama griežtosios atsakomybės koncepcijos pradžia, yra 1866 m. *Rylands v. Fletcher* byla. Jos metu buvo suformuluota pagrindinė griežtosios atsakomybės taisyklė: asmuo, kuris naudoja pavojingą objektą, privalo atlyginti visą žalą, kuri atsiranda, jeigu tas pavojingas objektas išsprūsta iš jo kontrolės. Bylos aplinkybės buvo tokios: John Rylands buvo vandens malūno savininkas, kuris savo žemėje įsirengė vandens rezervuarą. Tačiau vanduo išsiveržė iš rezervuaro ir pateko į kaimyninį žemės sklypą, kuriame buvo Thomas Fletcher akmens anglies šachtos. Vanduo užliejo ne tik neveikiančias, bet ir vieną veikiančią šachtą ir taip padarė Thomas Fletcher žalos. Byloje buvo nuspręsta, jog John Rylands privalo atlyginti žalą, padarytą kaimynui, nepriklausomai nuo to, jog jo kaltės dėl vandens išsiveržimo iš rezervuaro nebuvo. Taip Anglijos teisė pasipildė precedentu, jog pavojingo objekto savininkas už to objekto padarytą žalą atsako be kaltės. Šią *Rylands v. Fletcher* taisyklę perėmė JAV, Kanados ir kitos didelės teisinės sistemos.

1.2. Griežtosios atsakomybės pagrindas

Absoliuti dauguma autorių vienareikšmiškai pripažįsta, jog atsakomybės be kaltės pagrindas yra rizikos teorija. Ši teorija buvo pradėta vystyti XIX amžiuje Vokietijoje ir Prancūzijoje. Anot prof. V. Mikelėno, pagrindinis rizikos teorijos postulatas yra: jeigu asmens veika ar jo veikoje naudojami daiktai kelia didesnę žalos atsiradimo riziką, o šis asmuo, nors ir suvokdamas egzistuojančią riziką, tačiau jos nepaisydamas, savo veiklos neatsisako, vadinasi, jis prisiima visą atsakomybę už rizikos materializavimąsi, t. y. žalos atsiradimą.¹¹ Taigi jeigu asmuo visgi imasi tam tikros didesnį pavojų keliančios veiklos, tai jis prisiima ir

¹⁰ GORDLEY, James. *Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 205.

¹¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 229.

didesnę riziką už nuostolius arba riziką už didesnio masto nuostolius. Pažymėtina, jog atsakomybė be kaltės dažniausiai nustatoma tokiose veiklos sferose, kur žalos atsiradimo tikimybė gana didelė, arba nors ir tikimybė atsirasti žalai yra vidutinė, bet didelė rizika, jog atsiradusios žalos apimtis bus labai didelė. Teisė renkasi ne uždrausti asmenims veikti pavojingose sferose, nes toks uždraudimas nebūtų racionalus, kadangi dažniausiai tos „pavojingos“ veikos yra socialiai naudingos ir reiškia žmonijos tobulėjimą. Šiuo atveju galime teigti, jog yra pasiekiamas balansas: asmeniui nėra draudžiama užsiimti didesnę žalą riziką keliančia veikla, bet jam nustatoma papildoma pareiga atlyginti bet kokią žalą, atsiradusią kaip tokios veiklos pasekmė nepriklausomai nuo kaltės.

Įvairūs autoriai pateikia kitų argumentų, pateisinančių griežtosios atsakomybės taikymą teisėje. Pavyzdžiui, Cees van Dam pateikia nuomonę, jog atsakomybės be kaltės institutas daugeliu atveju užtikrina civilinės atsakomybės taikymo efektyvumą. Nustatant atvejus, kai asmuo atsako be kaltės, išvengiama sudėtingų diskusijų, susijusių su atsargumo laipsnio dydžiu tam tikrose srityse. Akivaizdu, jog visuomet yra galimybė už tam tikras pavojingas veikas taikyti paprastą civilinę atsakomybę, kartu nustatant itin didelį rūpestingumo laipsnį veikiant šiose sferose (net minimalus rūpestingumo pareigos pažeidimas būtų laikomas asmens neatsargumu (kalte) ir sukeltų civilinės atsakomybės pasekmes). Tačiau tokiu atveju iškyla problemų apibrėžiant rūpestingumo pareigos ribas bei įrodinėjant jos pažeidimą (kai jis minimalus, tai gali būti gana problematiška). Nustatant, jog asmuo atsako be kaltės, papildomų diskusijų išvengiama, nors rezultatas būna gana panašus į atvejus, kai tam tikrose sferose nustatomas itin didelis rūpestingumo laipsnis. Autorės nuomone, labai svarbus aspektas yra tai, jog nustačius atsakomybę be kaltės už tam tikrą veiką, išvengiama ar bent jau žymiai sumažinama teisminių ginčų tikimybė. Rūpestingumo pareiga bei jos laipsnis yra gana miglotas dalykas, dažnai priklausantis nuo daugelio vertinamųjų kriterijų. Tokiose sferose teisiniai ginčai, kai šalys siekia įrodyti rūpestingumo pareigos pažeidimo arba nepažeidimo faktą, tiesiog užprogramuoti. Numačius atsakomybę be kaltės, atsakomybės taikymas tampa gerokai aiškesnis ir tai kartu padeda išvengti teisminių ginčų.

Taip pat Cees van Dam kalba apie tam tikrą atsvarą: viena vertus asmenims leidžiama verstis pavojinga veikla, kita vertus nukentėjusieji nuo tokios veiklos gali lengvai gauti kompensaciją.

Galima pateikti dar vieną argumentą - kai kuriose srityse užtikrinti visišką saugumą yra neįmanoma arba bent jau ekonomiškai nenaudinga. Pavyzdžiui, gamintojui būtų itin sudėtinga užtikrinti, jog visi jo gaminami produktai būtų puikios kokybės. Todėl nustačius

šiek tiek žemesnį produktų saugumo standartą bei lengvą kelią į kompensaciją tiems asmenims, kuriems nepasisekė ir jiems teko produktas su defektu, gamintojas iš to tik laimi, nes kompensuoti žalą keletui nukentėjusių asmenų yra pigiau nei investuoti į didesnį produktų saugumą.

Taip pat labai svarus argumentas, pateisinantis griežtosios atsakomybės taisyklių egzistavimą, yra civilinės atsakomybės draudimas. Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas dažnai numato privalomąjį civilinės atsakomybės draudimą asmenims, kurie veikia tam tikrose pavojingose sferose (vairuotojų, gamintojų ar pan.). Net ir nenustačius pareigos privalomai draustis, išlieka galimybė tai daryti savanoriškai. Tokiu atveju asmuo, kuris gali būti traukiamas atsakomybėn be kaltės, neturi nerimauti, kad tam tikras įvykis stipriai paveiks jo finansinę padėtį. Kompensaciją nukentėjusiajam moka draudikas, o asmuo turi pareigą tik mokėti draudimo įmoką. Draudimo įmoka yra tarsi kaina, kurią asmuo moka už veikimą pavojingose kitiems visuomenės nariams sferose.

Labai svarbus ir teisingumo principo elementas, kurį palaiko visos teisinės sistemos. Griežtosios atsakomybės nustatymas pagrindžiamas *ui emolumentum ibi onus* principu (liet. – *kur yra teisė, ten turi būti ir pareiga*). Asmuo, kuris gauna naudos iš tam tikros pavojingos veiklos, keliančios riziką kitiems visuomenės nariams, privalo atlyginti žalą, kuri atsiranda kaip tos veiklos rezultatas.¹²

Taigi nors autoriai skiria daug argumentų, pateisinančių atsakomybės be kaltės egzistavimą, visus juos vienija rizikos teorijos motyvas – asmuo, kuris pasirenka veikti tam tikru kitiems pavojingu būdu, siekdamas gauti iš to naudos, privalo prisiimti žalos atsiradimo riziką. Ši taisyklė puikiai užtikrina pusiausvyrą tarp nukentėjusiojo bei žalą sukėlusio asmens interesų.

1.3. Atsakomybės be kaltės rūšys

Griežtoji atsakomybė gali būti nustatyta įvairiais atvejais. Užsienio autoriai skirtingai skirsto griežtosios atsakomybės atvejus į grupes. Pavyzdžiui, Cees van Dam išskiria tris dideles grupes, kai atsakomybė kyla be kaltės:

1. Atsakomybė su papildomu skolininku. Tai būtų netiesioginės atsakomybės atvejai, kai žalą atlyginti privalo ne ją padaręs, bet už tą asmenį atsakingas asmuo

¹² VAN DAM, Cees. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 907.

(pavyzdžiui, darbdavys už darbuotojo padarytą žalą). Tai galime pavadinti neatsargia atsakomybe su papildomu be kaltės atsakančiu skolininku. Autorės nuomone, tai nėra tikroji griežtoji atsakomybė. Atsakomybė šiuo atveju kyla tik esant žalą padariusio asmens kaltei (neatsargumui ar tyčiai). Taigi kaltė kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų būtina. Vargu, ar galima šiuos atvejus vadinti atsakomybe be kaltės tik dėl to, kad be kaltės atsako papildomas skolininkas. Be to, šitokius atsakomybės atvejus būtų gana sudėtinga pagrįsti rizikos teorija. Kaip jau minėta anksčiau, atsakomybė be kaltės pateisinama tuo, jog asmuo veikdamas tam tikroje pavojingoje sferoje prisiima riziką už potencialią žalą. Darbuotojo ir darbdavio situacijoje pavojinga veikla reikėtų laikyti darbuotojų samdymą. Kita vertus, egzistuoja ir kita teorija, kuri teigia, jog netiesioginė atsakomybė išskyla esant atsakingo asmens (pavyzdžiui, darbdavio) kaltei, o šiuo atveju kaltė pasireiškia netinkamų darbuotojų samdymu. Tokiu atveju netiesioginė atsakomybė nelaikytina griežtąja, nes asmuo atsako esant jo kaltei.

2. Atsakomybė už netinkamos kokybės produktus. Pasak Cees van Dam, ši atsakomybės rūšis daugiau grindžiama produkto būkle ir saugumu nei savininko, naudotojo ar gamintojo neatsargumu.
3. Ribotos gynybos atsakomybė. Tai klasikinė bei tikroji griežtoji atsakomybė. Ši atsakomybė kyla nepriklausomai, ar asmuo ėmėsi pakankamų atsargumo priemonių, ar ne. Rizikos materializavimasis sukelia atsakomybę. Asmuo atsako už žalą visais atvejais, išskyrus tam tikrus „gynybos“ atvejus, kurie varijuoja skirtingose teisinėse sistemose: *force majeure*, nukentėjusiojo kaltė ar pan. Prie šios kategorijos Cees van Dam priskiria atsakomybę už gyvūnus, atsakomybę už daiktus ir asmenis (Prancūzijoje), atsakomybę už transporto priemones bei įrenginius (Vokietijoje) ir kita.¹³

Taip pat išskiriamos ir kitos klasifikacijos, pavyzdžiui:

1. Atsakomybė už žalą, sukeltą gyvūnų;
2. Atsakomybė už žalą dėl itin pavojingos veiklos (angl. – *abnormally dangerous activity, ultra hazardous activity*);
3. Atsakomybė už produktus;
4. Netiesioginė atsakomybė.

¹³ VAN DAM, Cees. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 907.

Egzistuoja ir daugiau kitų klasifikacijų, bet jos daugmaž apima tuos pačius atsakomybės be kaltės atvejus kaip aukščiau nurodytose klasifikacijose.

Galime panagrinėti, kokiais atvejais Civilinis kodeksas numato atsakomybę be kaltės. Civilinio kodekso 6.248 str. numato, jog civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Toliau nagrinėjant atskirus Civilinio kodekso straipsnius, randame tokius atsakomybės be kaltės pavyzdžius:

1. Civilinio kodekso 6.264 str. numatyta samdančio darbuotojus asmens atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės. Šiuo atveju darbdavio atsakomybė atsiranda nepriklausomai nuo pačio darbdavio kaltės (nors egzistuoja kita teorija, teigianti, jog darbdavio kaltė pasireiškia netinkamo darbuotojo samdymu). Pagal aukščiau minėtas klasifikacijas, šis straipsnis patenka į griežtosios atsakomybės sritį.
2. Civilinio kodekso 6.266 str., numatantis statinių savininko (tvarkytojo) atsakomybę, nepriklausomai nuo jo kaltės.
3. Civilinio kodekso 6.267 str. numato gyvūnų savininkų atsakomybę už jų gyvūnų padarytą žalą. Savininkas taipogi atsako be kaltės.
4. Civilinio kodekso 6.270 str., numatantis atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo. Šis straipsnis aktualiausias, kadangi toliau darbe bus nagrinėjamas būtent šio straipsnio taikymas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje.
5. Atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų, taisyklės.

Pateikti pavyzdžiai nėra baigtinis sąrašas atveju, kai pagal Civilinį kodeksą atsakomybė taikoma be kaltės, tačiau išvardinti straipsniai parodo, jog Lietuvos teisė pripažįsta tuos pačius griežtosios atsakomybės atvejus, kurie aprašomi ir užsienio autorių.

1.4. Kaltės civilinės atsakomybės ir griežtosios civilinės atsakomybės santykis bei tolimesnės griežtosios atsakomybės tendencijos

Dauguma autorių, nagrinėjančių griežtąją atsakomybę, palaiko nuomonę, jog apie „tikrą bei gryną“ griežtąją atsakomybę kalbėti neverta. Šiuolaikinėje teisėje atsakomybės be kaltės koncepcija toli gražu nėra aiški ir atskirti ją nuo kaltės atsakomybės yra gana sudėtinga. Dar daugiau, nors griežtąją atsakomybę laikoma atsakomybė, kylanti nepriklausomai nuo asmens neatsargumo, visgi neatsargumo elementai dažnai vaidina tam tikrą vaidmenį griežtosios

atsakomybės taikyme. Pagal Cees van Dam, pavyzdžiui, darbdaviui atsakant už darbuotoją, reikalinga darbuotojo kaltė; atsakant už netinkamos kokybės produktus, galime išvelgti tam tikrus neatsargumo elementus apibrėžiant netinkamą kokybę, net ir grynos griežtosios atsakomybės atveju numatyti pagrindai, kada atleidžiama nuo atsakomybės, apima tam tikrus neatsargumo pėdsakus.¹⁴

Daugiau sumaišties įneša tai, jog kaltės atsakomybėje gausėja atsakomybės be kaltės elementų. Dažnai nustatomas toks didelis rūpestingumo pareigos laipsnis bei pareiga imtis visų įmanomų atsargumo priemonių, kad būtų užkirstas kelias žalai atsirasti, jog šių pareigų įgyvendinimas yra neįmanomas arba beveik neįmanomas. Tokiu atveju net ir menkiausias pažeidimas laikomas neatsargumu bei suponuoja kaltės civilinės atsakomybės taikymą. Tokiu atveju rezultatas praktikoje yra toks pat kaip ir nustačius griežtąją atsakomybę tam tikrose sferose: asmuo atsako bet kokiame atveju (jeigu nustatyta rūpestingumo pareiga yra aukščiau asmens galimybių), nes užtikrinti reikalaujamą rūpestingumą yra neįmanoma ar beveik neįmanoma, o pažeidimas visuomet reiškia asmens kaltę.

Dar didesnę painiavą įneša Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse bei kai kurių kitų valstybių (pavyzdžiui, Italijos) teisėje kaltės prezumpcijos civilinėje atsakomybėje įtvirtinimas. Civilinio kodekso 6.248 str. 1 d. numato, jog skolininko kaltė preziumuojama, išskyrus įstatymo numatytus atvejus. Taigi skolininkas (asmuo, sukėlęs žalą) susiduria su rizika neįrodyti savo nekaltumo. Tokio principo civilinės atsakomybėje numatymas kaltės atsakomybę padaro daug „griežtesnę“ ir priartina prie atsakomybės be kaltės sampratos.

Apibendrinant galime konstatuoti, jog tiek kaltės atsakomybės koncepcijoje randame griežtosios atsakomybės elementų, tiek atsakomybės be kaltės sampratoje sutinkame kaltės užuominų. Taigi akivaizdu, jog turime pritarti Cees van Dam išvadai, jog griežtosios atsakomybės bei kaltės atsakomybės dichotomija yra atgyvena ir šiandien tiek įstatymų leidėjai, tiek teismai, kurdami ir taikydami civilinės atsakomybės taisykles, stengiasi rasti balansą „maišydami“ kaltės ir griežtosios atsakomybės elementus tarpusavyje, pavyzdžiui perkeliant įrodinėjimo pareigą. Taigi pažymėtina, jog neegzistuoja tik du keliai: kaltės atsakomybės bei griežtosios atsakomybės. Tarp šių dviejų kelių egzistuoja dar vienas platus takas, apimantis skirtingus abiejų šių atsakomybių elementus. Griežtas teorinis atsakomybių atskyrimas nėra nei naudingas, nei galimas. Todėl kaltės atsakomybė bei griežtoji atsakomybė neturėtų būti laikomos priešingybėmis, ir jų abiejų elementai turėtų būti

¹⁴ VAN DAM, Cees. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 907.

pasitelkiami siekiant konkrečiais atvejais užtikrinti optimalų rezultatą sprendžiant civilinės atsakomybės taikymo problemas praktikoje.¹⁵

Kita vertus, pastebėtina ir dar viena tendencija. Griežtoji atsakomybė dėl savo teigiamų aspektų, tokių kaip teisinis aiškumas, galimybė drausti savo civilinę atsakomybę, nukentėjusiojo interesų didesnė apsauga, tampa gana patrauklia kategorija. Manytina, jog bendra tendencija galima laikyti atsakomybės griežtėjimą. Pažymėtina, jog Lietuvoje griežtosios atsakomybės kategorija, nors įstatymų leidėjas ir nekuria naujų atsakomybės be kaltės atvejų, plečiama teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo praktiką, jog atsakomybė be kaltės taikoma reikalaujant atlyginti nuostolius, atsiradusius dėl ieškovo prašymu taikytų laikinųjų apsaugos priemonių tais atvejais, kai ieškinyis atmetamas. Teismas pasisakė, jog „prašydamas laikinos teisių apsaugos iki ginčo išsprendimo, jis (*autorės pastaba* – ieškovas) veikia savo rizika ir turi pareigą atlyginti skolininkui nuostolius“.¹⁶ Nuostoliai skolininkui atlyginami nenustatinėjant kaltės. Griežtosios atsakomybės ribų plėtimas teismų praktikoje yra diskutuotinas. Reiktų atkreipti dėmesį, jog kaltės principas yra bendrasis deliktinės atsakomybės principas, o griežtosios atsakomybės atvejai yra išimtis iš deliktinės atsakomybės taisyklių. Todėl tais atvejais, kai atsakomybė iškyla be kaltės, įstatymų leidėjas tai tiesiogiai numato teisės normoje, pagal kurią atsakomybė taikoma (pavyzdžiui Civilinio kodekso 6.266, 6.267, 6.270 str. numatyta, jog asmuo atsako už žalą, nebent įrodo *force majeure*, nukentėjusiojo tyčią arba didelį neatsargumą). Asmuo, kuris patiria nuostolių dėl laikinųjų apsaugos priemonių jam pritaikymo, gali nuostolius išsiieškoti iš atsakingo asmens pagal Lietuvos civilinio proceso kodekso 147 str. 3 d.¹⁷ Minėta norma nenumato, jog atsakomybė šiuo atveju kyla be kaltės, taigi logiškai šiuo atveju turėtų būti taikomos bendrosios deliktinės atsakomybės taisyklės, t.y. taip pat ir kaltės principas. Todėl teismas, pritaikydamas atsakomybę be kaltės, sukūrė naują griežtosios atsakomybės atvejį, kuris įstatymų leidėjo nebuvo įtvirtintas. Kita vertus, neaišku, ar aukščiau minėtoje byloje suformuotas precedentas bus taikomas ir toliau. Kitoje byloje¹⁸ atsakovui prašant priteisti nuostolius, atsiradusius dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, remiantis taisykle, suformuota 2006 m. gruodžio 15 d. nutartyje, Lietuvos

¹⁵ VAN DAM, Cees. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 1005-1006.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Miltzer and Munch Fortransas“ v. Vokietijos bendrovė „Lex System“ GmbH*, Nr. 3K-3-589/2006, kat. 99.6; 110.6 (S).

¹⁷ Valstybės Žinios, 2002.04.06, Nr.: 36.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *956-oji DNSB v. J.H, S.K.*, Nr. 3K-3-137/2008, kat. 110.6 (S).

Aukščiausiasis Teismas reikalavimą atmetė, pažymėdamas, jog pastarojoje byloje nuostoliai buvo atlyginti nustačius asmens piktnaudžiavimo savo teisėmis faktą, todėl šis precedentas sprendžiamoje byloje netaikytinas. Nėra visiškai aišku dėl tokios Teismo pozicijos, nes, nepriklausomai nuo to, koku pagrindu buvo atlyginta žala, 2006 m. gruodžio 15 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė ir dėl Civilinio proceso kodekso 147 str. 3 d. taikymo. Laikantis nuomonės, jog teismo sprendimo motyvacinė dalis yra teisės šaltinis, reiktų pripažinti, jog šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas turėtų būti taikomas. Žinoma, būtina nepamiršti, jog abiejų bylų faktinės aplinkybės skyrėsi, todėl teismas galėjo laikytis kitos pozicijos būtent dėl minėtų skirtumų. Visgi iki šiol nėra visiškai aišku, kokia apimtimi bus taikoma atsakomybė pagal Civilinio proceso kodekso 147 str. 3 d. ir kiek ji bus „griežta“.

Tačiau apibendrinant, pažymėtina, jog pagal valdžių padalijimo principą, nustatytą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹⁹, teisės normų kūrimas priskirtas įstatymo leidėjo, bet ne teismo kompetencijai. Todėl teismas turi taikyti, aiškinti bei plėtoti, bet ne kurti naujas teisės normas. Manytina, jog tokiais atvejais, ypač atsižvelgiant į nustatomo reguliavimo pobūdį, tikslingiau būtų griežtosios atsakomybės atvejus įvirtinti teisės aktuose, o ne teismų praktikoje.

¹⁹ Valstybės Žinios, 1992.11.30, Nr.: 33.

II. DIDESNIO PAVOJAUS ŠALTINIS

Toliau darbe bus nagrinėjama didesnio pavojaus šaltinio kategorija. Reiktų pažymėti, jog užsienio literatūroje dažniausiai nėra aiškiai išskiriama atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinio žalą kategorija, o ši sritis nagrinėjama kartu su kitomis griežtosios atsakomybės rūšimis: atsakomybe už gyvūnus, atsakomybe už netinkamos kokybės produktus. Todėl dažnai tam tikros užsienio autorių idėjos taikytinos ne tik atsakomybei už didesnio pavojaus šaltinio žalą, bet ir kitoms griežtosios atsakomybės rūšims.

2.1. Didesnio pavojaus šaltinio sąvoka

Civilinio kodekso 6.270 str. komentaras apibrėžia didesnio pavojaus šaltinį kaip veiklą, kuri kelia aplinkiniams didesnę nei įprastą pavojų. Veikla gali būti pavojinga dėl naudojamų priemonių, įrankių, daiktų (pavyzdžiui, gaminant ar naudojant chemines, sprogstamąsias, nuodingąsias medžiagas) arba dėl to, kad žmogus tam tikrų procesų negali visiškai valdyti (pavyzdžiui, naudojant transporto priemones, branduolinę energiją ir pan.).²⁰ Taigi sąvokoje išskiriami du elementai: tam tikros veiklos pavojingos, kenksmingos savybės bei asmens negalėjimas tam tikro proceso, veiklos visiškai suvaldyti ir kontroliuoti.

Tam tikros veiklos priskyrimas prie didesnio pavojaus šaltinių yra fakto klausimas. Todėl kiekvienu atveju (jeigu tai nėra anksčiau konstatuota teismų praktikoje) reikia vertinti veiklą pagal tam tikrus kriterijus. Tie kriterijai yra įvairūs skirtingose teisės sistemose. Pavyzdžiui, JAV, siekiant veiklą pripažinti itin pavojinga (angl. – *ultra hazardous activity*), reikia nustatyti šiuos kriterijus:

1. Veikla turi sukelti didelę žalą padarymo aplinkiniams riziką;
2. Potenciali žala turėtų būti labai didelė;
3. Rizika negali būti pašalinta ar išvengta protingo atsargumo pagalba;
4. Veikla neturi būti visuotina, kasdieninė;
5. Veikla neturi būti būdinga tai vietai, kurioje ji yra vykdoma;
6. Veikla privalo būti naudinga visuomenei.²¹

Dėl tokios kriterijų gausos gali būti pakankamai problematiška tam tikrą veiklą priskirti prie itin pavojingų ir taikyti griežtąją atsakomybę už žalą, atsiradusią kaip tokios veiklos

²⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 365.

²¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 236.

pasekmė. JAV teismų praktikoje daug diskusijų kėlė orlaivių savininkų (valdytojų) atsakomybė. Pagrindinė problema kilo sprendžiant, ar skraidymas orlaiviais atitinka kriterijų, reikalaujantį, kad veikla nebūtų kasdieninė. Nors anksčiau JAV buvo ginčijamasi, ar orlaivių sukelta žala turėtų būti atlyginta be kaltės, šiuo metu daugumoje valstijų griežtosios atsakomybės taisyklės orlaivių valdytojams nebebūtų taikomos. Tai, žinoma, lėmė ir oro transporto masinis paplitimas šiandieniniame gyvenime.

Anglijoje taikant griežtąją atsakomybę pagal *Rylands v Fletcher* taisyklę, keliami tokie reikalavimai:

1. Tai turi būti pavojingas objektas, kuris keltų didesnę nei įprasta pavojų aplinkiniams. Žinoma, dėl šio kriterijaus kyla nemažai diskusijų, kadangi pakankamai sudėtinga vienus objektus priskirti šiai kategorijai, o kitus atmesti. Kyla klausimas, kokio laipsnio „pavojingumas“ yra dar pateisinamas. Vienu metu šį kriterijų atitiko tik tie objektai, kurie pasižymėjo „įgimtu pavojingumu“. Tačiau atsirado teigiančių, jog „įgimto pavojingumo“ nėra, nes nėra tokių objektų, kurie visais atvejais bet kokiomis aplinkybėmis būtų pavojingi, kaip ir nėra objektų, kurie bet koku atveju būtų visiškai saugūs. Buvo pasilikta prie nuomonės, jog reikia vertinti, ar tam tikras objektas sukelia didesnę nei įprasta pavojų.²² Taigi buvo pasilikta prie vertinamojo kriterijaus.
2. Objekto neįprastumas. Tam tikras objektas turi būti neįprastas ir nekasdieninis.
3. Galimybės visiškai kontroliuoti tam tikrą objektą nebuvimas. Atsakomybė be kaltės kyla tuo atveju, kai žala atsiranda pavojingam objektui išsprūsdus (angl. – *escape*) iš savininko (valdytojo) kontrolės.
4. Protingas žalos numatomumas. Teigiama, jog atsakomybė be kaltės kyla tik tuo atveju, jeigu buvo galima numatyti, jog tam tikram pavojingam bei neįprastam objektui išsprūsdus iš savininko (valdytojo) kontrolės atsiras žala. Šį kriterijų galima iliustruoti *Cambridge Water* bylos pavyzdžiu. Asmuo užsiėmė veikla, kurios metu buvo naudojami chemikalai. Laikas nuo laiko maži kiekiai chemikalų išsiliedavo ant gamyklos grindų ir prasisunkdavo per grindis bei patekdavo į žemę po gamyklą. Žemėn patekę chemikalai tekėjo palei nepralaidų žemės sluoksnį iki nukentėjusiojo gręžinio, buvusio už mylios nuo gamyklos. Gręžinys buvo naudojamas surinkti vandeniui, kuris vėliau buvo tiekiamas artimų apylinkių gyventojams. Gamyklos chemikalai užteršė gręžinį ir nukentėjusysis nebegalėjo išgauti iš ten vandens.

²² MCBRIDE Nicholas J; BAGSHAW, Roderick. *Tort Law*. Harlow: Pearson: Longman, 2005, p. 743-744.

Nukentėjusysis kreipėsi į teismą, reikalaudamas iš gamyklos savininko atlyginti patirtą žalą, remdamasis *Rylands v Fletcher* taisykle. Visgi teismas nukentėjusiojo ieškinį atmetė, teigdamas, jog nebuvo galima numatyti, jog grėžinys bus užterštas tuo atveju, jeigu chemikalai „išsprūs“ iš gamyklos.²³

Gana svarbu paminėti, kaip didesnio pavojaus šaltinis apibrėžiamas Europos deliktų teisės grupės (buvusios Tilburgo grupės) sudarytuose Europos deliktų teisės principuose. Šių principų 5:101 str. 2 d. nurodo, jog tam tikra veikla laikoma didesnio pavojaus šaltiniu, jeigu:

1. ji sukuria numatomą ir itin žymią nuostolių riziką net ir tais atvejais, kai tinkamai imtasi atitinkamo rūpestingumo, ir
2. ji nėra įprasta (angl. – *common use*).

Taigi Europos deliktų teisės principai taip pat išskiria neįprastumo kriterijų. Komentare Europos deliktų teisės principų autoriai teigia, jog veikla pripažįstama įprasta, jei ja užsiima didelė žmonių visuomenėje dalis. Netgi tais atvejais, kai konkretus asmuo užsiima tam tikra veikla pirmą kartą, vis vien laikoma, kad veikla yra įprasta tol, kol ja tipiškai užsiimti gali vidutinis individas.²⁴ Šis kriterijus lemia, jog dažnai iš pirmo žvilgsnio panašūs atvejai vienu atveju patenka į didesnio pavojaus šaltinio kategoriją, o kitu atveju ne. Europos deliktų teisės principų komentare pateikiami tokie pavyzdžiai: keleto fejerverkų paleidimas Naujųjų Metų naktį laikytinas įprasta veikla, būdinga didelei visuomenės daliai, tačiau tam tikro didelio fejerverkų šou surengimas patektų į „pavojingos“ veiklos kategoriją. Taip pat verta paminėti ir kitą pavyzdį. Veikla, kuria užsiima tik keletas asmenų ir kuri kelia itin didelį pavojų taip pat gali būti laikoma įprasta veikla. Tokia veikla būtų laikomas elektros ar kitų komunalinių paslaugų tiekimas. Tai pateisinama teigiant, jog net ir turint omenyje, jog minėtas paslaugas teikia tik keletas įmonių ir jos tikrai kelia didelę žalos atsiradimo riziką, visgi tokia veikla laikytina kasdienine, nes ji pasiekia labai didelę visuomenės dalį. Kuo plačiau paplitusi veikla, tuo didesnė tikimybė, jog iš veiklos gaunama nauda yra plačiai paskirstoma visuomenei. Griežtąją atsakomybę labiau verta taikyti tais atvejais, kai rizika sukeliama tretiesiems asmenims, o nauda paskirstoma tik keletui asmenų.²⁵

Taip pat kriterijus, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant didesnio pavojaus šaltinį, apibrėžė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1997 m. apžvalgoje „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmeni

²³ Ibid., p. 748-749.

²⁴ European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Viena: Springer-Verlag, 2005, p. 106-107.

²⁵ Ibid., p. 107.

sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę”²⁶. Apžvalgoje teigiama, jog nustatant, ar asmens veikla, ar objekto naudojimas kelia didesnę pavojų aplinkiniams asmenims, teismai įvertina: asmens veiklos pobūdį, asmens veiklos mastą, naudojamas veikloje priemones, kitas svarbias aplinkybes. Visgi iš šių numatytų kriterijų nėra visai aišku, kokia veikla ir objektai gali būti pripažįstami didesnio pavojaus šaltiniu.

Svarbu pastebėti, jog Lietuvos teisė nenumato „neįprastumo” kriterijaus, kurį linkusios išskirti kitos teisinės sistemos. Toks teorinis skirtumas turi didelės praktinės reikšmės tam tikrą veiklą priskiriant arba eliminuojant iš didesnio pavojaus šaltinio kategorijos. Iš vienos pusės, „neįprastumo” kriterijus yra gana logiškas. Griežtoji atsakomybė nuo pat jos ištakų buvo siejama su tam tikra išskirtine veikla. Tai buvo ir yra vienas iš ją pateisinančių argumentų: be kaltės asmuo atsakyti turėtų tik išskirtiniais atvejais, kai jis vykdo itin pavojingą veiklą. Jeigu atsakomybė be kaltės taikoma kasdieniniais atvejais, ar tai neužkrauna pernelyg didelės naštos ant žalą padariusio asmens? Be to, griežtosios atsakomybės netaikymą už pavojingą, tačiau kasdieninę veiklą galima pateisinti per abipusiškumo principą. Jeigu daugelis asmenų visuomenėje užsiima tam tikra pavojinga veikla, tai tas pats asmuo tampa ne tik pavojaus šaltinio valdytoju, bet ir potencialiu nukentėjusiuoju (dėl rizikos nukentėti nuo kitų ta pavojinga veikla užsiimančių visuomenės narių). Tokiu atveju akivaizdu, jog nebėra būtinybės ginti nukentėjusiojo interesų griežtosios atsakomybės taisyklėmis, kadangi imant ne konkretų žalos padarymo atvejį, o vertinant plačiau, nukentėjusysis kartu yra ir asmuo, prisiimantis riziką dėl didesnio pavojaus šaltinio padarytos žalos. Kita vertus, įvedant neįprastumo kriterijų, didesnio pavojaus šaltinių ratas nepagrįstai susiaurinamas. O praktika rodo, jog griežtosios atsakomybės nustatymas tam tikrose srityse labai pasiteisina (pavyzdžiui, už žalą, padarytą transporto priemone, ir kartu įvedant privalomą civilinės atsakomybės draudimo sistemą). Todėl autorė taip pat palaiko griežtosios atsakomybės taikymą už įprastas, bet pavojingas veiklas, nes taip geriau ginami nukentėjusiojo interesai.

Kalbant apie didesnio pavojaus šaltinio sampratą, galima išskirti dvi teorijas:

1. OBJEKTO TEORIJA (didesnio pavojaus šaltiniu laikomi materialaus pasaulio objektai: daiktai, medžiagos, įrenginiai, kurie dėl natūralių arba žmogaus suteiktų specifinių savo savybių sukelia didesnę pavojų aplinkiniams asmenims ar jų turtui);

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga *Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*, kat. 3.

2. VEIKLOS TEORIJA (didesnio pavojaus šaltiniu laikoma tam tikra padidinto pavojaus veikla, kelianti pavojų aplinkiniams asmenims ar jų turtui).²⁷

Pagal objekto teoriją, atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinio žalą taikytina visais atvejais, kai žala atsiranda dėl didesnio pavojaus šaltinio. Jeigu laikomasi veiklos teorijos, tai atsakomybė už žalą pagal Civilinio kodekso 6.270 str. būtų taikoma tais atvejais, kai ji padaroma didesnio pavojaus šaltinio valdymo metu. Pirmosios teorijos šalininkų nuomone, atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinį be kaltės kyla ir tada, kai žala padaroma jo nevaldant. Veiklos teorijos šalininkai tokiais atvejais linkę taikyti paprastą atsakomybę. Autorės nuomone, veiklos teorija nepagrįstai susiaurintų atsakomybės be kaltės atvejų ratą. Atsakomybė be kaltės turėtų būti taikoma visais atvejais, kai ji atsiranda dėl pavojingų objekto savybių, nepriklausomai nuo to, ar jos pasireiškė objekto valdymo metu. Pavyzdžiui, asmuo turėtų atsakyti be kaltės ne tik tuomet, jeigu žala atsirado purškiant trąšas, bet ir tuomet, jeigu jos nebuvo naudojamos, buvo laikomos garaže, bet sukėlė žalą skleisdamos nuodingas medžiagas.

2.2. Didesnio pavojaus šaltinių rato apibrėžimas

Yra dvi galimybės, nustatant didesnio pavojaus šaltinių ratą: didesnio pavojaus šaltinių baigtinis sąrašas įtvirtinamas teisės aktuose arba klausimą, ar tam tikra asmens veikla laikytina didesnio pavojaus šaltiniu, sprendžia teismas ir jų ratą apibrėžia teismų praktika. Abu šie variantai turi tiek plusų, tiek minusų. Apibrėžiant didesnio pavojaus šaltinių ratą teisės aktuose, yra sukuriamas teisinis tikrumas ir apibrėžtumas. Kiekvienos individualios bylos atveju nereikia spėlioti, ar teismas pripažins tam tikrą veiklą didesnio pavojaus šaltiniu, ar ne. Asmuo, veikiantis ypatingose sferoje, gali pasiruošti finansiniams netekimams, kurie gali atsirasti atlyginant žalą be kaltės – pavyzdžiui, apdrausti savo civilinę atsakomybę ir taip užsitikrinti saugumą bei planuoti savo veiklą. Kita vertus, labai sudėtinga teisės aktuose apibrėžti visus galimus atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinio žalą atvejus. Visada yra tikimybė, jog vienas ar keletas didesnio pavojaus šaltinių liks už reglamentavimo ribos ir tai sukels sunkumų nukentėjusiajam. Taip pat reikėtų atsižvelgti į tai, jog didesnio pavojaus šaltiniu dažnai pripažįstama tam tikros technologinės naujovės, kurios būtent dėl savo naujumo negali būti visiškai kontroliuojamos. Visuomet išlieka rizika, jog įstatymų leidėjas

²⁷ Doc. dr. Vytautas Mizaro deliktų teisės paskaitų skaidrės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-12-13]. Prieiga per internetą: http://www.tf.vu.lt/failai/Paskaitos_IVkursas_2006_Ps_planas.doc.

gali nespėti su technikos kaita ir teisės aktais sureguliuoti žalos atlyginimą tik jau praktikoje išaiškėjus tam tikroms naujos veiklos pavojingoms savybėms. Autoriai, kritikuojantys didesnio pavojaus šaltinių rato apibrėžimo teisės aktais galimybę, teigia, jog visiškai nesuvokiama, kodėl sužeisto asmens teisė į kompensaciją turėtų priklausyti nuo to, ar nelaimingas atsitikimas įvyko traukinyje ar garlaivyje. Ir jeigu pervežimo metu susižeidžiama, kodėl atsakomybė turėtų priklausyti nuo to, ar tai buvo krėslinis keltuvas, automobilis, motorinė valtis, elektrinis traukinys, liftas ar eskalatorius.²⁸ Taigi abejotina, ar įmanoma numatyti visus didesnio pavojaus šaltinius teisės aktuose, kadangi gyvenimas pernelyg įvairus ir nuolat besikeičiantis.

Visgi Vokietijoje civilinė atsakomybė be kaltės atsiranda tik tuo atveju, jeigu tai numatyta įstatymuose. Analogiją atsakomybės be kaltės atveju taikyti yra draudžiama. Kaip jau minėta anksčiau, toks teisinis reguliavimas sukuria riziką, jog įstatymų leidėjas nespės su technikos tobulėjimo tempais ir nukentėjusysis dėl tokių teisės spragų atsidurs blogesnėje padėtyje. Tais atvejais, kai akivaizdu, jog asmens veika sukuria riziką, bet atsakomybė už ją nėra numatyta specialiaame įstatyme, Vokietijos teismai linkę atsakovui taikyti itin aukštą rūpestingumo standartą, kad jis praktiškai niekuo nesiskiria nuo atsakomybės be kaltės. Dėl minėtų priežasčių kai kurie vokiečių teisininkai palaiko idėją nustatyti bendrąją normą, pagal kurią asmuo, sukuriantis riziką aplinkiniams, atsakytų be kaltės. Jų teigimu, beprasmiška griežtosios atsakomybės reglamentavimo spragas dangstyti kaltės atsakomybės normomis²⁹.

Kitą modelį yra pasirinkusi Austrija. Nors Austrijoje griežtoji atsakomybė taikoma taip pat tik tuomet, kai tai imperatyviai numatyta įstatymuose, tačiau čia leidžiama atsakomybės be kaltės taikymo analogija. Manytina, jog toks modelis leidžia išvengti problemų, susijusių su „vėluojančiu“ įstatymų leidėju.

Kitose teisės sistemose baigtinio didesnio pavojaus šaltinių sąrašo nustatyta nėra. Tai galbūt ir neužtikrina visiško teisinio tikrumo, bet leidžia teisei lanksčiai prisitaikyti prie gyvenimo pokyčių. Taip pat toli gražu negalima teigti, jog kiekvienu atveju teisme spėliojama, bus ar nebus tam tikra veikla pripažinta didesnio pavojaus šaltiniu. Teismai vadovaujasi tam tikrais kriterijais, kurie gali būti įvairūs skirtingose valstybėse (apie tai jau buvo kalbėta šiame darbe). Taip pat per ilgą laiką teismų praktika yra nustačiusi nemažai didesnio pavojaus šaltinių, dėl kurių papildomų diskusijų nekyla. Pavyzdžiui, JAV teismai

²⁸ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 171.

²⁹ Ibid., p. 172.

ypatingai pavojingomis yra pripažinę tokias veiklas kaip sprogdinimas, sprogmenų laikymas, didelio vandens kiekio laikymas, pasėlių purškimas, taip pat atsakomybė be kaltės būtų taikoma už žalą, atsiradusią dėl branduolinės energijos.³⁰

Šią kryptį (nenustatyti baigtinio didesnio pavojaus šaltinių sąrašo) yra pasirinkusi ir Lietuvos teisė. Prof. V. Mikelėnas dar gerokai iki Civilinio kodekso priėmimo palaikė nuomonę, jog didesni pavojų aplinkiniams keliančių objektų sąrašą galėtų apibrėžti teismai, nes šis būdas yra daug paprastesnis, lankstesnis ir teismai šiuo atveju galėtų operatyviai reaguoti į naujų pavojingų šaltinių atsiradimą, nelaukiant, kol dėl jų bus priimtas atskiras įstatymas.³¹ Apie kriterijus, į kuriuos atsižvelgia teismai, jau buvo rašyta. Pavyzdinis didesnio pavojaus šaltinių sąrašas pateikiamas Civiliniame kodekse ir tai yra transporto priemonės, mechanizmai, elektros ir atominės energijos, sprogstamųjų ir nuodingų medžiagų naudojimas, statybos ir t.t. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pateikia tam tikrus atvejus, kada atsakomybė kyla pagal Civilinio kodekso 6.270 str. Didesnio pavojaus šaltiniu būtų galima pripažinti šiuos objektus (veiklą): elektros energiją, dujas, naftą tiekiančių įmonių, vandenį tiekiančių įmonių ir vamzdinių eksploatavimo įmonių veiklą, įmonių, naudojančių sprogstamąsias, nuodingąsias, greitai užsidegančias medžiagas veiklą ir kitas.³² Civilinio kodekso komentaras pataria remtis kitais teisės aktais, kur numatytos pavojingos veiklos rūšys. Pavyzdžiui, kai kurios pavojingos veiklos rūšys išvardintos 1996 m. gegužės 2 d. Potencialiai pavojingų įrenginių priežiūros įstatyme.³³ Taip pat galima remtis ir šiuo metu nebegaliojančiu Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl pavojingų darbų (gamybos procesų) sąrašų patvirtinimo“³⁴. Jame vardinamos įvairios sritys, kuriose atliekama veiklą būtų galima laikyti didesnio pavojaus šaltiniu.

2.3. Didesnio pavojaus šaltiniai Lietuvos teisėje

Visus didesnio pavojaus šaltinius galima suskirstyti į tam tikras grupes:

³⁰ GORDLEY, James. *Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 208.

³¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 246.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga *Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*, kat. 3.

³³ Valstybės žinios, 1996, Nr.: 46.

³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 1251 „Dėl pavojingų darbų (procesų) sąrašo patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1994, Nr.: 98).

1. Fiziniai (mašinos, šilumos energijos sistemos, aukštos įtampos elektros įrenginiai ir kt.);
2. Fiziniai ir cheminiai (radioaktyviosios medžiagos);
3. Cheminiai (nuodingosios, sprogstamosios, greitai degančios medžiagos);
4. Biologiniai (gyvūnai, įvairios bakterijos).³⁵

Įmanomi ir kiti grupavimai, tačiau jie didelės praktinės naudos neduoda, nes, kaip jau minėta anksčiau, ar veikla yra didesnio pavojaus šaltinis yra fakto klausimas.

Lietuvoje tam tikrą veiklą priskiriant didesnio pavojaus šaltinio kategorijai, turi būti nustatoma, jog veikla pasižymi pavojingomis, kenksmingomis savybėmis bei asmuo negali tam tikro proceso, veiklos visiškai suvaldyti ir kontroliuoti. Lietuvos teismų praktikoje problemų, susijusių su didesnio pavojaus šaltinio nustatymu, beveik nekyla. Galbūt taip yra todėl, kad dažniausiai teismus pasiekia bylos, kur žalą sukelia jau anksčiau „pripažinti“ didesnio pavojaus šaltiniai, dėl kurių diskusijų nekyla. Didžioji dauguma bylų dėl žalos, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, atlyginimo kyla dėl žalos padarytos transporto priemonėmis. Teismų praktikoje galime išskirti įvairias transporto priemones: automobilius, traukinius, troleibusus, motociklus. Taip pat dažnai pasitaiko bylų, kuriose didesnio pavojaus šaltiniu laikomos statybos, taip pat įvairūs įrenginiai (staklės, presai, įvairios konstrukcijos ir pan.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priskirdamas transporto priemonių valdymą didesnio pavojaus šaltinio kategorijai, teigia, jog veikla, susijusi su transporto priemonių eksploatavimu, jų dalyvavimu eisme, neabejotinai kelia didesnę pavojų visiems aplinkiniams asmenims. Judėdama mašina dėl savo masės, išvystomo greičio, įgaunamos energijos, konstrukcinių ir kitų ypatybių yra ribotai manevringa ir negali būti visiškai kontroliuojama žmogaus. Išvardintos pavojingos savybės taip pat nulemia žalos atsiradimo pobūdį ir mastą.³⁶

Įdomių ir šiuo požiūriu išskirtinių bylų pasitaiko labai nedaug. Galima būtų paminėti 2006 m. balandžio 19 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartį civilinėje byloje *Nr. 2A-23/2006*, kur žala buvo padaryta ieškovo sodui dėl kaimyniniame sklype purkštų trąšų. Ieškovas pastebėjo, jog dalis jo sodo obelaičių vystosi nenormaliai, pradėjo džiūti šakelės, lapeliai. Medeliai labiau pažeisti toje vietoje, kur sodas ribojasi su atsakovo žeme, o tolstant nuo ribos pažeidimų laipsnis mažėjo. Ištyrus paaiškėjo, jog obelys ėmė vysti dėl tam tikro preparato,

³⁵ Doc. dr. Vytautas Mizaro deliktų teisės paskaitų skaidrės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-12-13]. Prieiga per internetą: http://www.tf.vu.lt/failai/Paskaitos_IVkursas_2006_Ps_planas.doc.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *M.K. v. N.A., V.A.*, Nr. 3K-7-233/2000, kat. 7.

kuriuo atsakovas savo žemės sklype purškė pasėlius, poveikio. Pirmos instancijos teismas pasisakė, jog atsakovo pareiga atlyginti žalą atsiranda ir pagal Civilinio kodekso 6.270 str., nes cheminės medžiagos, išpurškiamos naudojant techniką, yra padidinto pavojaus šaltinis.³⁷ Visgi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas bylą kasacine tvarka, teigė, jog teismai, sprenddami dėl žalos atlyginimo, teisiškai tinkamai įvertino ir kvalifikavo šalių veiksmus ir civilinės atsakomybės sąlygas – žalą, neteisėtus veiksmus, kaltę ir priežastinį ryšį. O vėliau pasisakė, jog pagal byloje nustatytas aplinkybes teismai pagrįstai nustatė atsakovo veiksmų neteisėtumą ir kaltę, nes jis neužtikrino teisės akto reikalavimų laikymosi, veikė nepakankamai atidžiai ir atsakingai neįvertino galimų pasekmių.³⁸ Iš šių teiginių lyg ir būtų galima daryti išvadą, jog šiuo atveju teismas nesvarstė galimybės taikyti atsakomybę už didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą – atsakomybę be kaltės. Visgi manytina, jog tokia teismo pozicija nebūtų pagrįsta, todėl kad cheminių medžiagų purškimas atitinka didesnio pavojaus šaltinio požymius ir atsakomybė šiuo atveju turėtų kilti be kaltės. Nors praktinės reikšmės teismo teiginiai apie atsakovo kaltę neturėjo (atsakovas vis vien buvo pripažintas atsakingu ir privalėjo atlyginti ieškovui nuostolius), visgi tokia teismo pozicija sukeltų gana nemažai klausimų. Akivaizdu, jog cheminių medžiagų purškimas turėtų būti laikomas didesnio pavojaus šaltiniu Lietuvos teisėje (pažymėtina, jog užsienio teisinės sistemos taip pat dažniausiai tokią veiklą pripažįsta pavojinga).

Taip pat paminėtinas kitas atvejis, kai teismas pripažino, jog atsakovas vykdo didesniąjį pavojų aplinkiniams keliančią veiklą, užpildydamas galinčius sprogti atitinkamoms aplinkybėms esant deguonies balionus³⁹.

Autorės nuomone, Lietuvos civilinės teisės kūrėjų sprendimas didesnio pavojaus šaltinių rato apibrėžimą palikti teismų diskrecijoje pasiteisina ir leidžia teismams aiškinti teisę, reaguojant į gyvenimo realijas. Toks teisės vystymasis yra lankstesnis ir dėl to vertingesnis nei įstatymo leidėjo stengimasis kiekvienai naujai situacijai kurti po naują teisės normą.

³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *E.Š. v. A.G.*, Nr. 2A-23/2006, kat. 44.5.2.1 (S).

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *E.Š. v. A.G.*, Nr. 3K-3-625/2006, kat. 44.5.2.1 (S).

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *L. J. v. UAB (duomenys neskelbtini)*, Nr. 3K-3-627/2002, kat. 7.1; 39.6.2.2 (S).

2.4. Didesnio pavojaus šaltiniai užsienio teisinėse sistemose

Skirtingose valstybėse didesnio pavojaus šaltiniai gali nesutapti. Tiesą sakant, kai kada tie neatitikimai gana dideli.

Anglijoje, kurioje vyrauja bendrosios teisės tradicija, atsakomybei be kaltės atsirasti reikalaujama „nejprastumo“ kriterijaus – veikla neturi būti plačiai paplitusi. Tikriausiai didžiausias skirtumas nuo kitų valstybių yra tas, jog Anglijoje griežtoji atsakomybė netaikoma transporto priemonių valdytojams. Ši veikla, anot Anglijos teismų, pernelyg dažna, nes ja užsiima dauguma visuomenės narių, todėl nėra pagrindo taikyti atsakomybės be kaltės (nėra išimtinės rizikos, kurią tam tikras subjektas sukelia tretiesiems asmenims). Verta panagrinėti, ar tai turi labai didelį praktinį skirtumą nuo Lietuvos teisės ir atsakomybės, taikytinos transporto priemonių valdytojams. Viena vertus, Anglijos teisinis reglamentavimas, reikalaujantis nustatyti transporto priemonės valdytojo kaltę, leidžia manyti, jog nukentėjusysis atsiduria daug prastesnėje padėtyje. Transporto priemonės valdytojas atsakys už nukentėjusiajam padarytą žalą tik tuo atveju, jeigu pažeis pareigą elgtis rūpestingai (jeigu bus kaltas). Kita vertus, teismai Anglijoje turi plačią diskreciją apibrėžti rūpestingumo pareigos turinį. Literatūroje teigiama, jog keliami rūpestingumo reikalavimai iš transporto priemonės valdytojo reikalauja idealaus vairuotojo, kuris sugeba pastebėti absoliučiai viską, numatyti kelyje bet kokius netikėtumus bei valdo automobilį kaip geriausias „Formulės 1“ dalyvis, savybių. Akivaizdu, jog nustačius tokius aukštus rūpestingumo pareigos kriterijus, jų laikytis vidutiniam individui neįmanoma. Todėl kaltės nustatinėjimas tokiose situacijose nėra labai aktualus, kadangi menkiausias nukrypimas nuo standarto bus laikomas kalte.⁴⁰ Todėl matome, kad faktas, jog Anglijos teisė nelaiko transporto priemonių valdytojų atsakomybės be kaltės subjektais, anaipol nepanaikina jų atsakomybės savotiško „griežtumo“. Visgi dauguma kitų valstybių (tarp jų Vokietija, Prancūzija, Austrija, Belgija, Vokietija, Graikija, Izraelis, Olandija, Ispanija, Šveicarija bei kitos) transporto priemonių valdytojams atsakomybę taiko be kaltės. Iš vienos pusės, galima teigti, jog atsakomybės be kaltės nustatymas tokių visuotinai paplitusių situacijų atveju, prasilenkia su tikrąja griežtosios atsakomybės paskirtimi. Visgi pažymėtina, jog praktiniu požiūriu atsakomybės be kaltės taikymas dėl žalos, padarytos autoįvykių metu, turi plusų. Visos valstybės, kuriose transporto priemonės valdytojas atsako be kaltės, turi įvedusios

⁴⁰ VAN DAM, Cees. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 262.

lygiagrečias privalomojo transporto priemonių valdytojų draudimo normas, kas leidžia ne tik užtikrinti nukentėjusiojo interesų gynimą, bet ir sušvelninti griežtosios atsakomybės poveikį žalą padariusiam asmeniui.⁴¹

Nors Anglijos pagrindinis teisės šaltinis – precedentas, visgi įstatymai numato nemažai atvejų, kai atsakomybė iškyla be kaltės, pavyzdžiui vandens, dujų, elektros tiekimo įmonių atsakomybė, griežtoji atsakomybė už branduolinę žalą ir kt.⁴²

JAV teisėje taip pat nustatyti bendri pavojingos veiklos kriterijai (minėti anksčiau). Galima teigti, jog transporto priemonių valdytojų veikla šių kriterijų neatitiks. Daugumoje valstijų šių kriterijų nebeatitiks ir orlaivių valdytojų veikla, o tai aiškinama teigiant, jog šiandien aviacija tapo saugesne veikla. JAV yra ne viena išimtis, kai teisė numato tam tikrą pavojingą veiklą vykdančių asmenų imunitetą nuo griežtosios atsakomybės. Galima būtų paminėti tokius pavyzdžius kaip dujų, vandens, elektros tiekimo įmonės, taip pat zoologijos sodai, pavojingų krovinių pervežėjai.⁴³

Kalbant apie Vokietiją, verta prisiminti, jog Vokietijos teisė nustato baigtinį didesnio pavojaus šaltinių sąrašą, t.y. atsakomybė be kaltės iškyla tik tais atvejais, kurie imperatyviai išvardinti atitinkamuose įstatymuose (Vokietijos civiliniame kodekse numatyta tik atsakomybė be kaltės už gyvūno padarytą žalą). Įstatymuose numatyti griežtosios atsakomybės atvejai būtų orlaivio valdytojo atsakomybė, elektros, dujų tiekimo įmonių atsakomybė, automobilio savininko ar valdytojo atsakomybė, atsakomybė dėl vandens užteršimo, traukinio eksploatavimo metu padarytos žalos, atominio reaktoriaus valdytojo atsakomybė, atsakomybė už žalą sveikatai ar gyvybei, atsiradusią vartojant medikamentus bei kiti atvejai.⁴⁴

Pagal Europos deliktų teisės principus didesnio pavojaus šaltiniu laikoma pavojinga bei neįprasta veikla. Taigi yra išskiriami du kriterijai: 1) veiklos rizikingumas bei 2) veiklos neįprastumas. Kaip tipinį didesnio pavojaus šaltinio pavyzdį, Europos deliktų teisės principų kūrėjai įvardina sprogdinimą, tačiau teigia, jog visais atvejais reikia atsižvelgti į konkrečias aplinkybes. Pavyzdžiui, statybos pagal Europos deliktų teisės principus nebūtų laikomos didesnio pavojaus šaltiniu, nes yra pakankamai įprastos. Tačiau jeigu statinys statomas tankiai apgyvendintame rajone, žalos, atsiradusios kaip to pasekmė, atlyginimas patektų į

⁴¹ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 400.

⁴² MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 235.

⁴³ *Ibid.*, p. 236.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 231-232.

minėtų principų 5:101 taikymo sritį. Visgi jeigu bandomieji sprogdinimo darbai būtų atliekami negyvenamame dykumos ruože, tai tokia žala vargu ar būtų atlyginama pagal atsakomybės be kaltės taisyklės.⁴⁵

Taip pat Europos deliktų teisės principų kūrėjai neeliminuoja kitų, nors ir paplitusių, žalos šaltinių iš griežtosios atsakomybės taikymo sferos. Šių principų 5:102 str. numato, jog nacionaliniai įstatymai gali numatyti ir kitas griežtosios atsakomybės kategorijas, jei žalą sukelia pavojinga veikla, nors ji ir yra gana įprasta visuomenėje. Tokia nuostata leidžia atsakomybę be kaltės taikyti ir transporto priemonių valdytojams bei kitais atvejais. Kaip paaiškinti šią nuostatą? Pirmiausia, reiktų prisiminti, kokia Europos deliktų teisės principų kaip tam tikro dokumento reikšmė. Šiais principais siekiama harmonizuoti Europos deliktų teisę, o tai padaryti yra gana sunku. Vien jau faktas, jog Europoje egzistuoja bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijų valstybės, įneša labai didelių problemų unifikuojant tam tikras teisės sritis, o kur jau dar kiekvienos individualios valstybės teisės sistema su savo istorija bei specifinėmis nuostatomis. Europos deliktų teisės principai buvo sudaromi pasitelkiant lyginamąjį metodą ir harmonizacija vyko atsižvelgiant į visos Europos deliktų teisės normas. Kadangi harmonizacija reiškia derinimą, tai suponuoja, jog harmonizuoti itin skirtingas ar priešingas teisės normas problematiška (pavyzdžiui, jeigu daugumoje Europos valstybių transporto priemonės valdytojas atsako be kaltės, o Anglijos teisė tokius atvejus priskiria įprastai neatsargumu pagrįstai atsakomybei, tai pasirenkant vieną iš šių priešingų krypčių, jos nebus suderinamos, o paprasčiausiai viena priimama, o kita atmetama). Taigi Europos deliktų teisės grupė griežtosios atsakomybės atveju pasirinko gana siaurą didesnio pavojaus šaltinio apibrėžimą. Įsigilinus pamatyti, jog jis tinka daugumai Europos valstybių (ypač svarbu, jog tinka tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės sistemoms). Siekiant įtikti visiems, 5:102 str. numatyta, jog nacionaliniai įstatymai gali numatyti ir kitus griežtosios atsakomybės atvejus, t.y. numatyti atsakomybę be kaltės tais atvejais, kurie išeina iš 5:101 str. ribų. Taigi priežastis, kodėl Europos deliktų teisės grupė pasirinko būtent tokią didesnio pavojaus šaltinio sampratą bei atsakomybės be kaltės reglamentavimą, aiški, tačiau visiškai neaišku, ką toks harmonizavimas duoda. Juk net ir turint suderintą dokumentą, negalime daryti jokių išvadų, koks reguliavimas vyrauja Europoje, ir tai nepašalina įvairių teisės sistemų skirtumų deliktų teisės sferoje ir konkrečiai didesnio pavojaus šaltinio sampratoje.

⁴⁵ European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Viena: Springer-Verlag, 2005, p. 110-111.

III. ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ, ATsiradusią VALDANT DIDESNIO PAVOJAUS ŠALTINĮ, SUBJEKTAS

Taikant civilinę atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio, būtina nustatyti, kas yra už atsiradusią žalą atsakingas. Atsakomybės subjektas gali būti nustatomas įvairiai. Pavyzdžiui, pareiga atlyginti žalą, atsiradusią valdant didesnio pavojaus šaltinį, gali būti nustatyta didesnio pavojaus šaltinio savininkui, valdytojui arba žalą padariusiam asmeniui. Visos šios pozicijos turi savo pagrindimą, tačiau taip pat visos yra diskutuotinos bei gali būti ginčijamos.

Nors šiandien dauguma jurisdikcijų atsakingu už žalą, padarytą didesnio pavojaus šaltinio, laiko ne savininką, o valdytoją, šis aspektas ir toliau sukelia nemažai diskusijų tarp mokslininkų. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismai patyrė nemažai problemų apibrėždami Prancūzijos civiliniame kodekse numatytus terminus – valdymas (angl. – *keeping*, pranc. – *garde*), valdytojas (angl. – *keeping*, pranc. – *gardien*). Dabar valdytojas Prancūzijos teisėje yra apibrėžiamas kaip asmuo, kuris turi teisę naudotis daiktu bei turi daikto kontrolę. Toks valdytojo apibrėžimas, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, leidžia taikyti atsakomybę už žalą, kurią sukėlė didesnio pavojaus šaltinis, tiek didesnio pavojaus šaltinio savininkui, tiek nuomininkui ar asmeniui, pavogusiam didesnio pavojaus šaltinį. Tačiau toks valdytojo aiškinimas buvo išplėtotas tik 1941 m. Prancūzijos kasacinio teismo byloje *Franck*. Iki šios bylos Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas terminą valdytojas prilygino savininkui. Toks Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo valdytojo prilyginimas savininkui buvo gana nepalankiai vertinamas Prancūzijos žemesnės instancijos teismų, kurie dažnai atsisakydavo taikyti civilinę atsakomybę didesnio pavojaus šaltinio savininkui tais atvejais, kai žalos padarymo metu savininkas būdavo praradęs didesnio pavojaus šaltinio kontrolę. *Franck* byloje atsakingu už žalą, atsiradusią dėl eismo įvykio, buvo pripažintas ne automobilio savininkas, bet automobilio vagis, kuris avarijos metu jį vairavo. Taip Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas pakeitė savo poziciją dėl valdytojo sampratos aiškinimo.⁴⁶ Akivaizdu, jog naujoji valdytojo samprata dažnai užtikrina teisingesnį sprendimą byloje bendraja prasme, visgi negalime paneigti ir su tuo susijusių problemų.

⁴⁶ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 136.

Kaip teigia Suzanne Galand-Carval⁴⁷, ne taip kaip terminas „savininkas“, terminas „valdytojas“ yra labai miglotas bei neapibrėžtas. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, pakeitęs valdytojo sampratą (nebeprilyginant valdytojo savininkui), turėjo teikti labai daug tikslų išaiškinimų dėl naujosios valdytojo sąvokos apibrėžimo. Pavyzdžiui, buvo išaiškinta, jog išnuomojus daiktą, daikto valdymas yra perduodamas nuomininkui. Tačiau perdavus daiktą, kuris priklauso darbdaviui, darbuotojui naudoti darbo procese, valdymas darbuotojui nepereina ir atsakingu už žalą išlieka darbdavys. Akivaizdu, jog valdytojo sampratos pakeitimas įnešė neaiškumo teisiniame reguliavime, o tai sukėlė daugiau ginčų dėl valdytojo nustatymo bei valdymo perdavimo fakto konstatavimo. Valdytoją prilyginant savininkui, tokių neaiškumų būdavo išvengiama. Atkreiptinas dėmesys, jog taip yra apsunkinama ir nukentėjusio asmens padėtis. Nuosavybės teisės faktas yra dažniau išviešinamas įvairių registru pagalba, o valdymas bei jo perdavimas gali nebūti atskleistas. Taip nukentėjusiajam asmeniui gali būti problematiška išsiaiškinti, iš ko jis turėtų reikalauti atlyginti žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo.

Taip pat *Franck* byloje priimtas sprendimas yra menkavertis tais atvejais, kai nėra aiškios įvykio, kurio metu buvo padaryta žala, aplinkybės. Suzanne Galand-Carval pateikia vienos Prancūzijoje nagrinėtos bylos pavyzdį: nuskendo laivas ir du jame buvę keleiviai. Abu keleiviai turėjo teisę vairuoti laivą ir nėra aišku, kuris iš jų laivą valdė tuo metu, kai laivas nuskendo. Taigi šioje situacijoje nustatyti, kuris asmuo turi būti laikomas laivo kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytoju ir yra atsakingas už atsiradusią žalą, neįmanoma. Prancūzijos kasacinis teismas tokią problemą dažniausiai sprendžia numatydamas, jog tokiomis aplinkybėmis preziumuojama, jog valdytojas yra daikto savininkas. Visgi Suzanne Galand-Carval nuomone, paprasčiau būtų numatyti, jog savininkas visada atsako už žalą, negu atitinkamais atvejais nustatinėti tokias prezumpcijas.

Negalima paneigti ir dar vienos problemos, kylančios tuo atveju, kai atsakingu už didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą laikomas ne didesnio pavojaus šaltinio savininkas, o jo valdytojas. Dažnai valdytojo apibrėžimas, kai jis neprilyginamas savininkui, sukuria disharmoniją su didesnio pavojaus šaltinio draudimo normomis. Prisimenant *Franck* bylą, reikėtų pažymėti, jog praktinis bylos rezultatas buvo tas, kad nukentėjusiojo asmens ieškinys automobilio savininkui buvo atmestas, o kartu atmestas ir ieškinys automobilio savininko draudimo kompanijai. Kadangi automobilio vagis nebuvo apsidraudęs, nukentėjusysis

⁴⁷ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 136-137.

atsidūrė itin nepalankioje padėtyje.⁴⁸ Siekiant pateisinti daikto savininko atsakomybę už žalą, galima teigti, jog didesnio pavojaus šaltinio savininkas gali numatyti galimybę, jog jo nuosavybės teise valdomas objektas – didesnio pavojaus šaltinis – gali sukelti žalą, todėl savininkas gali apdrausti savo civilinę atsakomybę draudimo kompanijoje. Kai žala padaroma daikto savininkui praradus jo kontrolę (pvz. vagystės atveju), o atsakingu už žalą vis vien pripažinus savininką, žalą atlyginti privalės draudimo kompanija. Taip bus apsaugoti nukentėjusiojo asmens interesai bei nebus nepagrįstai suvaržytos ir daikto savininko teisės, kadangi žalą atlygins ne jis pats asmeniškai, o draudimo kompanija. Taigi nors ir absoliuti didesnio pavojaus šaltinio savininko atsakomybės teorija iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti prasilenkianti su teisingumu, visgi yra nemažai ją pateisinančių argumentų.

Kita vertus, kaip jau buvo minėta anksčiau, dauguma jurisdikcijų nesieja atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, subjekto išskirtinai su nuosavybės teisės į tą didesnio pavojaus šaltinį turėjimu.

Vokietijoje, kur griežtosios atsakomybės atvejai yra numatyti atskiruose įstatymuose, kiekvienas tų įstatymų ir numato, kas laikomas atsakingu už sukeltą žalą. Atsakingas asmuo dažnai yra apibrėžiamas kaip *Betriebsunternehmer* arba *Unternehmer* (liet. – *operatorius, dirbantysis su mašina*), *Inhaber der Anlage* (liet. – *techninio įrenginio valdytojas, turėtojas*) arba *Halter* (liet. – *automobilio ar orlaivio valdytojas ar registruotas naudotojas*). Visi šie terminai pasižymi dviem elementais: 1) atsakingas asmuo turi objektą savo žinioje; 2) atsakingas asmuo daiktą naudoja savo naudai. Jeigu keletas asmenų atitinka minėtus požymius, jie atsako už žalą kartu. Faktinis objekto valdymas yra reikšmingas faktorius nustatant atsakomybės už žalą subjektą (nors tam tikrais atvejais gali užtekti ir nuosavybės turėjimo fakto).⁴⁹

Anglijos teisėje esminę reikšmę, nustatant atsakomybės už žalą, atiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, subjektą, turi tai, kur yra apibrėžta griežtoji atsakomybė: statutinėje teisėje ar teismų praktikoje. Kai atsakomybė nustatyta įstatymu, tai įstatymas ir apibrėžia atsakomybės subjektą. Visgi apibendrinant galima teigti, jog bendra taisyklė yra, jog nei statutinė, nei precedentinė teisė nereikalauja, jog atsakomybės subjektui didesnio pavojaus šaltinis priklausytų nuosavybės teise. Dar daugiau, reikšmingesniu faktoriumi,

⁴⁸ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 137.

⁴⁹ Ibid., p.161.

nustatant už žalą atsakingą subjektą, bus laikoma ne nuosavybės teisės į daiktą turėjimas, o jo faktinis valdymas, naudojimas juo.⁵⁰

Apibendrinant galime pažymėti, jog atsakomybės subjektu laikomas didesnio pavojaus šaltinio valdytojas, kurio apibrėžimas apima du elementus – turėjimą (faktinis valdymas) bei naudą (asmuo gauna naudą valdydamas objektą). Valdytojas nebūtinai sutampa su savininku ir nuosavybės teisės turėjimas nėra pagrindinis faktorius nustatant didesnio pavojaus šaltinio valdytoją. Žinoma, galimi atvejai, kai teisės aktai imperatyviai nustato didesnio pavojaus šaltinio savininko atsakomybę, bet tai daugiau išimtis nei bendra taisyklė skirtingose jurisdikcijose.

Civilinio kodekso 6.270 str. 2 d. numato, jog už žalą, atsiradusią valdant didesnio pavojaus šaltinį, atsako didesnio pavojaus šaltinio valdytojas. Valdytoju laikomas asmuo, valdantis didesnio pavojaus šaltinį nuosavybės, patikėjimo teise ar kitokiu teisėtu pagrindu (panaudos, nuomos ar kitokios sutarties pagrindu, pagal įgaliojimą ir t.t.). Civilinio kodekso 6.270 str. komentaras aiškina, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytoju dažniausiai yra savininkas. Tačiau valdytoju gali būti pripažintas ir asmuo, kuris nors ir nėra didesnio pavojaus šaltinio savininkas, tačiau šį objektą valdo kitu teisėtu pagrindu, pavyzdžiui, pagal civilinę sutartį, įstatymą, teismo sprendimą ar pan.⁵¹ Galime daryti išvadą, jog didesnio pavojaus šaltinio savininkas bus laikomas valdytoju 6.270 str. prasme, jeigu didesnio pavojaus šaltinio valdymas nebus perleistas kitam asmeniui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė kolegija 2000 m. kovo 9 d. byloje 3K-7-233⁵² pateikė išaiškinimą, kaip turėtų būti suprantama didesnio pavojaus šaltinio valdytojo sąvoka bei ką reiškia valdymo perleidimas kitam asmeniui. Anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo⁵³, nuosavybės teisę savininkas gali realizuoti valdydamas jam priklausantį turtą, juo naudodamasis ir disponuodamas. Valdymas kaip daiktinė teisė, reiškia juridiskai turėti daiktą savo žinioje, daryti jam fizinį ar ūkinį poveikį. Iš šio valdymo matyti, jog savininkas, realizuodamas valdymo teisę, gali veikti ir kaip valdytojas, t.y. asmuo, kurio veikla susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams asmenims. Savininkas, perleidęs nuosavybės teisę, kartu naujam savininkui perleidžia ir valdymą. Savininkas gali

⁵⁰ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p.116.

⁵¹ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 375.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *M.K. v. N.A., V.A.*, Nr. 3K-7-233/2000, kat. 7.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *M.K. v. N.A., V.A.*, Nr. 3K-7-233/2000, kat. 7.

sudaryti sandorius dėl savo turto ir įstatymo nustatyta tvarka leisti naudotis savo turtu kitiems asmenims. Nuo perleidimo savininkas nenustoja savo daiktinės valdymo teisės, tačiau 6.270 str. prasme tai nėra svarbu, nes ne šios teisės turėtojas yra atsakingas už žalą asmuo. Nuo faktinio teisėto didesnio pavojaus šaltinio perleidimo, nesusijusio su darbo santykiais, kitam fiziniam asmeniui momento didesnio pavojaus šaltinio savininkas nelaikytinas asmeniu, kurio veikla susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams asmenims. Juo tampa asmuo, gavęs teisėtai faktiškai naudoti automobilį ne dėl darbo santykių. Šis subjektas laikytinas didesnio pavojaus šaltinio valdytoju 6.270 str. prasme.

Tačiau tam tikrais atvejais automobilio savininkas ir faktinis valdytojas atsako solidariai. Pavyzdžiui, jeigu savininkas perduoda automobilio valdymą asmeniui, neturinčiam vairuotojo pažymėjimo, savininkui pareiga atlyginti žalą neišnyksta ir jis atsako solidariai.

Nagrinėjant teismų praktiką, galima teigti, jog gana dažnai teismus pasiekia bylos, kuriose kyla ginčas dėl didesnio pavojaus šaltinio valdytojo bei valdymo perdavimo fakto nustatymo. Nemažai pasitaiko bylų, kuriose ginčas kyla dėl automobilio valdymo perdavimo teisėtumo ir atsakomybės subjekto eismo įvykio atveju.

Kalbant apie didesnio pavojaus šaltinio valdymo perdavimą, būtina prisiminti, jog valdytoju laikomas asmuo, kuris atitinka du kriterijus, t.y. gali faktiškai kontroliuoti didesnio pavojaus šaltinį bei gauna naudą iš didesnio pavojaus šaltinio. Turint omenyje šiuos du kriterijus, akivaizdu, jog tik faktinis didesnio pavojaus šaltinio perdavimas dar nereiškia, jog didesnio pavojaus šaltinio valdymas 6.270 str. prasme yra perduotas. Verta pabrėžti, jog valdymo perdavimas bus laikomas tinkamu tik tada, jeigu valdymas perduotas teisėtai ir laikantis visų teisės aktų reikalavimų. Pavyzdžiui, transporto priemonės tinkamam perdavimui būtina laikytis Kelių eismo taisyklių⁵⁴ reikalavimų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė kolegija 2000 m. kovo 9 d. byloje⁵⁵ sprendė klausimą, ar atsakovė N.A., kuri leido sūnui – atsakovui S.A. – vairuoti jai nuosavybės teise priklausantį automobilį laikytina didesnio pavojaus šaltinio, šiuo atveju automobilio, valdytoja, ar visgi laikytina, jog automobilio valdymą ji perleido sūnui S.A., todėl už eismo įvykio metu padarytą žalą neatsako. Teismas, nagrinėdamas šią situaciją, vertino, ar nebuvo pažeista transporto priemonės perdavimo vairuoti kitam asmeniui tvarka ir ar tokiau

⁵⁴Kelių eismo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. 1950 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 7-263).

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *M.K. v. N.A., V.A.*, Nr. 3K-7-233/2000, kat. 7.

perdavimu nesukelta didesnė grėsmė eismo saugumui. Iš bylos medžiagos paaiškėjo, jog S.A. turi vairuotojo pažymėjimą, yra pilnametis, įvykio metu buvo blaivus, todėl automobilis perduotas asmeniui, kuris gali tinkamai tvarkyti transporto priemonę. Buvo pripažinta, jog tokiais veiksmais atsakovė nepažeidė jokių galiojančių teisės normų. Taip pat buvo aiškinamasi, ar tokie atsakovės veiksmai atitiko transporto priemonių teisėto panaudojimo taisyklės, apibrėžtas Kelių eismo taisyklėse. Teismas pripažino, jog tuo atveju, jeigu kartu su vairuotoju yra transporto priemonės savininkas, leidęs jam vairuoti transporto priemonę, taisyklės nereikalauja jokio rašytinio dokumento apie leidimą vairuotojui naudotis transporto priemone ir pripažįsta žodinę sutartį. Taigi buvo prieita prie išvados, jog žodinės sutarties pagrindu automobilis buvo teisėtai perduotas vairuoti kitam asmeniui. Dėl to didesnio pavojaus šaltinio valdytojas pasikeitė ir atsakovė N.A. nebuvo laikoma didesnio pavojaus šaltinio valdytoja ir pareiga atlyginti žalą jai neatsirado.

Šiuo metu galiojančioje Kelių eismo taisyklių redakcijoje nebėra reikalavimo pateikti rašytinį dokumentą apie leidimą vairuotojui naudotis transporto priemone nepriklausomai nuo to, ar automobilio savininkas yra kartu su vairuotoju, ar ne. Manytina, jog dabar sprendžiant klausimą, ar transporto priemonės valdymas perduotas teisėtai, nebeturėtų būti atsižvelgiama į tokio dokumento buvimą, t.y. valdymo perdavimas laikytinas teisėtu, net jeigu naujasis valdytojas nepateikia dokumento, patvirtinančio savininko leidimą vairuotojui naudotis transporto priemone.

Paminėtina kita Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla⁵⁶, kur taip pat buvo sprendžiamas didesnio pavojaus šaltinio perdavimo faktas. Teismas pripažino, jog atsakovė, leidusi vairuoti jai nuosavybės teise priklausančią automobilį asmeniui, neturinčiam teisės vairuoti, pažeidė Kelių eismo taisyklės, todėl toks didesnio pavojaus šaltinio valdymo perdavimas nelaikytinas teisėtu ir atsakovė privalo atlyginti žalą nukentėjusiajam asmeniui solidariai su faktiniu didesnio pavojaus šaltinio valdytoju.

Kitoje byloje⁵⁷ buvo nustatyta, jog atsakovas, perdavęs automobilį kitam asmeniui, privalo atlyginti žalą nukentėjusiajam pagal 6.270 str., nes tokiais veiksmais atsakovas elgėsi neatsakingai bei nerūpestingai. Teismas pasisakė, jog „atsakovas, būdamas neblaivus ir dėl to negalėdamas vairuoti automobilio, elgdamasis neatsakingai ir nerūpestingai, jį perdavė trečiajam asmeniui akivaizdžiai neįsitikinęs (tai jis pripažino ir kasacinio teismo posėdyje), ar

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *M. B., O. D. B. v. J. P. ir N. J.*, Nr. 3K-3-51/2007, kat. 114.9.3.2 (S).

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *I.L. v. UADB „Baltikums draudimas“*, *V. Š. ir V. P.*, Nr. 3K-3-136/2008, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.4; 44.5.2.6 (S).

automobilio perdavimo trečiajam asmeniui vairuoti metu trečiasis asmuo turėjo su savimi vairuotojo pažymėjimą, ir taip pažeidė Kelių eismo taisyklių 68 punkto reikalavimą. Toks atsakovo elgesys teikia pagrindą konstatuoti, kad automobilio perdavimas nebuvo toks, kuris lemtų tik teisėto valdytojo atsakomybę. Nors byloje nenustatyta, kad atsakovas žinojo apie trečiojo asmens psichikos būklę, tačiau nustatyta, kad automobilio perdavimo vairuoti trečiajam asmeniui laikotarpiu jų pažintis nebuvo artima, bendravimas buvo epizodinis, todėl galima teigti, kad atsakovas neturėjo pakankamai informacijos apie trečiojo asmens sugebėjimą patikimai ir saugiai vairuoti transporto priemonę. Dėl to ir ši aplinkybė yra pagrindas pripažinti atsakovo nerūpestingumą ir neatsakingumą naudojantis transporto priemone, nes jis automobilį, kuris eksploatavimo metu sukelia didesnę pavojų aplinkiniams asmenims, perdavė asmeniui, kurio sugebėjimu tinkamai valdyti transporto priemonę nebuvo įsitikinęs. Taip atsakovas pažeidė ir Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 7 str. 1 d., 8 str. 2 d. nustatytus reikalavimus eismo dalyvių elgesį grįsti tarpusavio pagarba ir atsargumu. Tai, kad atsakovas transporto priemonės vairavimą perdavė nepatikimam vairuotojui, patvirtina ne tik įvykęs eismo įvykis, bet ir trečiojo asmens vairavimo biografijos duomenys – trečiasis asmuo neturi savo automobilio, tai turėjo sukelti atsakovui abejonių dėl trečiojo asmens vairavimo įgūdžių, paaiškėjo, kad trečiasis asmuo praeityje pažeidinėjo Kelių eismo taisykles ir du kartus jam buvo išduotas laikinas vairuotojo pažymėjimas. Visos šios aplinkybės, minėta, lemia ir atsakovo atsakomybę, taip pat jo turtinę atsakomybę ieškovei CK 6.270 str. pagrindu”. Šis sprendimas atspindi griežtą teismo poziciją dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo perdavimo. Akivaizdu, jog perduodamas didesnio pavojaus šaltinio valdymą kitam asmeniui, jo valdytojas turi būti itin apdairus ir atsargus bei įsitikinti, jog asmuo, kuriam perleidžiamas didesnio pavojaus šaltinio valdymas, sugebės tinkamai jį valdyti (įskaitant asmens įgūdžių, biografijos duomenų išsiaiškinimą bei įvertinimą).

Apibendrinant galime teigti, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytoju laikomas savininkas, jeigu neįrodoma, jog jis didesnio pavojaus šaltinio valdymą perdavė kitam asmeniui. Tačiau siekiant, jog didesnio pavojaus šaltinio savininkas nebūtų laikomas atsakingu už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, būtina jog valdymo perdavimas atitiktų visus teisės aktų reikalavimus, o didesnio pavojaus šaltinio savininkas, perduodamas jo valdymą, būtų itin apdairus ir atsargus. Kitu atveju savininkas atsakys už žalą solidariai.

Kaip būtų galima paaiškinti solidarią savininko atsakomybę tais atvejais, kai pats savininkas žalos padarymo metu faktiškai didesnio pavojaus šaltinio nevaldė? Pirmiausia,

reikėtų pažymėti, jog didesnio pavojaus šaltinio savininkui nustatomi didesni atsargumo standartai. Didesnio pavojaus šaltinio savininkui šie standartai taikomi ne tik objekto valdymo metu, bet ir kitais atvejais. Jis taipogi privalo užtikrinti kuo mažesnę žalos atsiradimo tikimybę ir tais atvejais, kai didesnio pavojaus šaltinio nevaldo pats, bet perduoda jį tretiesiems asmenims. Ši pareiga jam kyla iš nuosavybės teisės į minėtą objektą. Taigi savininkas, perduodamas didesnio pavojaus šaltinio valdymą, privalo užtikrinti kuo didesnę saugumą, t.y. įvertinti asmens, kuriam didesnio pavojaus šaltinis perduodamas, būseną, savybes. Žinoma, negalima vienareikšmiškai nustatyti, kiek gilus ir išsamus turėtų būti toks įvertinimas. Viena vertus, savininkas turi įsitikinti, jog asmuo, kuriam perduodamas didesnio pavojaus šaltinis, elgsis atsakingai ir bus atsargus. Kita vertus, neprotinga būtų nustatyti pareigą savininkui itin išsamiai įvertinti ir nustatyti būsimo valdytojo savybes, nes dažnai tai gali būti labai sudėtinga ar net neįmanoma. Autorės nuomone, turėtų būti apsiribojama patikrinimu, ar asmuo turi teisę valdyti didesnio pavojaus šaltinį (jei toks leidimas reikalingas), jo būseną (pvz., blaivumas). Manytina, jog automobilio valdymo perdavimo atveju reikalavimas išsiaiškinti asmens biografijos faktus, tokius kaip drausminių nuobaudų turėjimas, vairavimo stažo ir įgūdžių vertinimas, pernelyg apsunkintų savininko padėtį ir būtų nepagrįstas. Tačiau savininko atsargumo pareigos pažeidimo ar nepažeidimo konstatavimas yra fakto klausimas, kuris yra teismo diskrecija. Teismas, įvertinęs faktines bylos aplinkybes, turėtų siekti abiejų šalių interesų balanso: tiek ginti nukentėjusįjį, tiek nepagrįstai neapsunkinti didesnio pavojaus šaltinio savininko padėties.

Kita būtina aptarti situacija yra susijusi su didesnio pavojaus šaltinio naudojimu darbo proceso metu. 6.270 str. komentaras teigia, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytoju nėra laikomas asmuo, naudojantis jį darbo procesui pagal darbo sutartį (įmonės automobilio vairuotojas, lėktuvo pilotas, lokomotyvo mašinistas, laivo kapitonas ir pan.). Tokiu atveju didesnio pavojaus šaltinio valdytoju laikomas darbdavys, kuriam priklauso minėtas šaltinis.⁵⁸ Tokią išvadą galima daryti atsižvelgiant į tai, kad juridinis asmuo įgyvendina savo teises bei vykdo pareigas per fizinius asmenis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 26 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-255/2007⁵⁹, 2008 m. sausio 2 d. nutartyje civilinėje

⁵⁸ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 375.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *A.M. v. UAB „Volnata“*, Nr. 3K-3-255/2007, kat. 114.11; 123.9 (S).

byloje Nr. 3K-3-79/2008⁶⁰ išaiškinta, jog šiuo atveju darbdavys atsako ne kaip darbuotojus samdantis asmuo pagal Civilinio kodekso 6.264 str., bet kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojas pagal 6.270 str. Svarbu paminėti, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išplėtęs šios taisyklės taikymą ne tik tais atvejais, kai juridinį asmenį ir fizinį asmenį sieja darbo teisiniai santykiai, tačiau ir tais atvejais, kai fizinis asmuo veikia juridinio asmens vardu bei interesais ir kitais pagrindais, pavyzdžiui, tam tikros civilinės sutarties pagrindu. Teismas byloje pasisakė, jog tuo atveju, jeigu juridinis asmuo pagal įgaliojimą paveda naudoti jam priklausančią transporto priemonę fiziniam asmeniui, tai preziumuojama, kad fizinis asmuo veikia pagal jam išduotą įgaliojimą jį išdavusio juridinio asmens vardu ir interesais kaip pastarojo darbuotojas pagal darbo sutartį arba civilinės sutarties pagrindu. Juridinis asmuo, norėdamas išvengti civilinės atsakomybės kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojas, privalo įrodyti, kad jo ir fizinio asmens nesiejo nei darbo, nei civiliniai teisiniai santykiai, kurių pagrindu fizinis asmuo veikė juridinio asmens vardu ir interesais, pavyzdžiui, užtenka įrodyti, kad transporto priemonė fiziniam asmeniui buvo išnuomota ir fizinis asmuo ją naudojo ne juridinio asmens interesais, o savo asmeniniais interesais, t.y. veikė savo rizika.⁶¹

Taip pat Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog didesnio pavojaus šaltinio savininkas, siekdamas perkelti visą riziką, susijusią su didesnio pavojaus šaltinio naudojimu, kitam asmeniui, privalo tinkamai įforminti didesnio pavojaus šaltinio perdavimo faktą. Tą būtina padaryti siekiant, kad tretieji asmenys žinotų, kas yra teisėtas didesnio pavojaus šaltinio valdytojas ir kas žalos padarymo atveju privalo ją atlyginti.⁶² Didesnio pavojaus šaltinio valdymo perdavimo įforminimo svarbą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė ir kitoje byloje: „Sprendžiant, kuris asmuo yra didesnio pavojaus šaltinio valdytojas konkrečiu momentu, svarbu nustatyti, kaip turi būti perduodamas šio šaltinio valdymas.”⁶³ Iš visos aukščiau aptartos teismų praktikos galime daryti išvadą, jog juridinis asmuo laikytinas didesnio pavojaus šaltinio valdytoju visais atvejais, kai faktiškai tuo objektu naudojasi darbuotojas darbo proceso metu ar kitas asmuo kitos civilinės sutarties pagrindu, nebent juridinis asmuo sugeba įrodyti, jog didesnio pavojaus šaltinis buvo naudojamas ne juridinio asmens interesais ir didesnio pavojaus šaltinio perdavimas buvo tinkamai įformintas.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *J.U., R.U., S.U. ir M.U. v.UAB „Evera“*, Nr. 3K-3-79/2008, kat. 44.5.2.2; 44.5.2.4 (S).

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *D.M. v. UAB „Cherba“*, Nr. 3K-3-1237/2000, kat. 7 (S).

⁶² *Ibid.*

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *A.M. v. UAB „Volnata“*, Nr. 3K-3-255/2007, kat. 114.11; 123.9 (S).

Civilinio kodekso 6.270 str. 3 d. numato, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytojas neatsako už padarytą žalą, jeigu galimybę valdyti didesnio pavojaus šaltinį jis prarado dėl neteisėtų kitų asmenų veiksmų. Šiuo atveju už žalą atsako asmenys, kurie neteisėtai užvaldė didesnio pavojaus šaltinį, pavyzdžiui vagystės atveju už žalą atsako vagis. Tačiau tuo atveju, jeigu dėl valdymo netekimo yra ir valdytojo kaltės, tai valdytojas už žalą atsako solidariai su neteisėtai užvaldžiusiu didesnio pavojaus šaltinį asmeniu. Tokiu atveju valdytojas turi regreso teisę išsieškoti iš neteisėtai užvaldžiusio didesnio pavojaus šaltinį asmens visą išmokėtą žalos atlyginimą. Civilinio kodekso 6.270 str. komentare šios taisyklės nustatymas aiškinamas didesnės rūpestingumo pareigos didesnio pavojaus šaltinio valdytojui nustatymu – jis privalo rūpintis, kad didesnio pavojaus šaltinis netaptų lengvai prieinamas kitiems asmenims.⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, apibrėždamas neteisėto didesnio pavojaus šaltinio užvaldymo situaciją, teigia, jog neteisėto užvaldymo atveju privalu nustatyti, jog automobilio valdytojas neperdavė didesnio pavojaus šaltinio naudotis kitam asmeniui, neleido juo naudotis bei jokia kitu būdu neišreiškė pritarimo, kad didesnio pavojaus šaltiniu naudotųsi kiti asmenys. Trečiojo asmens veiksmai, naudojant kitam asmeniui priklausantį didesnio pavojaus šaltinį, turi būti priešingi teisei ir valdytojo valiai, kuri aiškiai išreiškia jo nenorą perduoti didesnio pavojaus šaltinį naudotis kitam asmeniui. Šias aplinkybes privalo įrodyti didesnio pavojaus šaltinio valdytojas, kuris ginasi nuo civilinės atsakomybės neteisėto didesnio pavojaus šaltinio užvaldymu pagrindu.⁶⁵ Sprendžiant klausimą, ar didesnio pavojaus šaltinis buvo užvaldytas neteisėtai, būtina atsižvelgti ir į didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiksmus iki eismo įvykio, kurie padėtų išsiaiškinti valdytojo valią dėl didesnio pavojaus šaltinio naudojimo. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai nustatoma, jog anksčiau didesnio pavojaus šaltinio valdytojas leisdavo laisvai naudotis juo, didesnio pavojaus šaltinio paėmimas tapo įmanomas dėl nepakankamos jo kontrolės, po to didesnio pavojaus šaltinio valdytojas nepareiškia jokių pretenzijų asmeniui, neva, neteisėtai užvaldžiusiam didesnio pavojaus šaltinį, toks valdymo praradimas nelaikytinas neteisėtu, o atvirkščiai – pripažintina, jog didesnio pavojaus šaltinis perduodamas naudoti kitam asmeniui su valdytojo žinia, ir abu asmenys už žalą atsako solidariai.⁶⁶

⁶⁴ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 376.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje *E.K. v. V.V.*, Nr. 3K-3-221/2001, kat. 39.3, 39.6.2.2, 94.3.

⁶⁶ *Ibid.*

Kitoje byloje teismas nepripažino neteisėtu didesnio pavojaus šaltinio užvaldymu situacijos, kai darbuotojas savavališkai pasiėmė automobilį bei jį vairavo ne darbo metu bei be darbdavio leidimo. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad didesnio pavojaus šaltinio valdytojas turi didesnę rūpestingumo pareigą ir jis privalo rūpintis, kad didesnio pavojaus šaltinis būtų tinkamai saugomas. Byloje buvo nustatyta, kad įmonės automobiliai buvo laikomi sargų saugomoje aikštelėje, apie išvažiavimą iš šios aikštelės buvo žymima specialiame žurnale, tačiau sargas nepastebėjo, kaip trečiasis asmuo išvažiavo iš įmonės teritorijos, todėl ir nepasigedo to automobilio. Aplinkybė, jog trečiasis asmuo netrukdomas pasiėmė didesnio pavojaus šaltinį iš įmonės teritorijos, kuri buvo saugoma, o transporto priemonių judėjimas registruojamas, leidžia abejoti, ar transporto priemonių naudojimo tvarka buvo tinkamai kontroliuojama ir ar pakankamai buvo rūpinamasi didesnio pavojaus šaltinio apsauga. Šioje byloje buvo padaryta išvada, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytojas prarado šio valdymo kontrolę ir dėl savo kaltės.⁶⁷

Apibendrinant pažymėtina, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytojas turi didesnę rūpestingumo pareigą ne tik rūpintis, kad pats nepadarytų žalos valdydamas didesnio pavojaus šaltinį, bet ir užtikrinti, jog šaltinio valdymas nebūtų perleistas asmenims, nesugebėjantiems tinkamai valdyti didesnę pavojaus šaltinį bei dėti visas protingas pastangas, siekiant užkirsti kelią didesnio pavojaus šaltinio neteisėtam užvaldymui.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *J.U., R..U., S.U. ir M.U. v. UAB „Evera“*, Nr. 3K-3-79/2008, kat. 44.5.2.2; 44.5.2.4 (S).

IV. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS

Taikant civilinę atsakomybę, bendra taisyklė reikalauja nustatyti keturias civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį bei kaltę. Lietuvos teisė nustato kaltės prezumpciją, todėl ieškovui jos įrodinėti nereikia.

Civilinio kodekso 6.270 str. yra numatytas vienas iš civilinės atsakomybės atvejų. Šis atvejis yra specifinis ir nepaklūsta bendrosioms civilinės atsakomybės taisyklėms, kadangi atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinį taikoma nepriklausomai nuo kaltės. Toliau darbe bus apžvelgiamos civilinės atsakomybės sąlygos, siekiant nustatyti jų ypatumus atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinį atveju.

4.1. Neteisėti veiksmai

Lietuvos civiliniame kodekse neteisėti veiksmai apibrėžiami 6.246 str. Šiame str. numatyta, jog civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai.

Taip pat Lietuvos teisė civilinio kodekso 6.263 str. 1 d. numato, jog kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Civilinio kodekso komentaras nurodo, jog ši kodekso norma įtvirtina generalinio delikto doktriną, kuri reiškia, jog bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalą padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima. Generalinio delikto principas reiškia, kad žalos faktas kartu reiškia ir žalos padariusio asmens neteisėtumo bei jo kaltės prezumpciją⁶⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog kadangi pagal generalinio delikto, įtvirtinto Civilinio kodekso 6.263 str. 1 d. dalyje, doktriną kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami, todėl kaltės prezumpcija praktiškai apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją⁶⁹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas išaiškino, kad civilinė atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą atsiranda tada, kai žala yra didesnio pavojaus šaltinio veiklos rezultatas, nesiejant jo su teisinės pareigos pažeidimu ir žalą padariusio asmens kalte.

⁶⁸ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 366.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „If draudimas“ v. UAB „Kluonas“, Nr. 3K-3-580/2007, kat. 42.2.2; 73.1; 73.2.5.8; 114.4; 121.13 (S).

Didesnio pavojaus šaltinio valdytojas atsako nustatęs šias sąlygas: didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiklą, žalos faktą ir dydį, priežastinį ryšį tarp didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiklos ir atsiradusios žalos. Didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veikla, susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams asmenims ar jų turtui, yra bet koks veikimas, sukeliantis didesnę grėsmę padaryti žalą naudojant didesnio pavojaus šaltinį⁷⁰.

Taigi galime teigti, jog atsižvelgiant į faktą, jog Lietuvos civiliniame kodekse yra įtvirtinta generalinio delikto doktrina, o pagal ją bet koks žalos padarymo faktas suponuoja neteisėtų veiksmų buvimą, galime teigti, jog visais atvejais, kai didesnio pavojaus šaltinio valdymu sukeliama žala, asmuo ją privalės atlyginti, nebent sugebės įrodyti 6.270 str. 1 d. išvardintas sąlygas, kurios bus aptariamoms kitoje šio darbo dalyje.

4.2. Žala

Kita civilinės atsakomybės sąlyga, kurią būtina nustatyti siekiant pritaikyti civilinę atsakomybę, yra žala. Žala yra suprantama kaip asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai (Civilinio kodekso 6.249 str. 1 d.). Civilinio kodekso komentaras apibrėžia žalą kaip nukentėjusiojo turтино ar kitokio intereso pažeidimą, t.y. nukentėjusiojo asmens turinius ar kitokius praradimus, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams (žmogaus sveikatai, gyvybei, garbei, orumui ir t.t.). Žala gali būti skirstoma į turtinę žalą, kai nukenčia asmens ekonominiai interesai, ir neturtinę žalą, kuomet nukenčia asmens neturtiniai interesai.⁷¹ Pagal Lietuvos teisę yra atlyginama tiek turtinė, tiek neturtinė žala, tačiau pastaroji atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Jeigu įstatymas specialiai jos atlyginimo nenumato, ji neatlyginama.⁷² Nors Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje galime rasti bylų, kur pasisakoma, jog neturtinė žala turi būti atlyginama visais atvejais.⁷³

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga *Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*, kat. 3.

⁷¹ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 343-344.

⁷² MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 345.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartyje civilinėje byloje E. Š. v. *Lietuvos advokatūra*, Nr. 3K-3-26/2007, kat. 27.3.1.8; 44.2.4.2; 92 (S), pateiktas toks paaiškinimas:

Lietuvoje taikomas visiško nuostolių atlyginimo principas, įtvirtintas Civilinio kodekso 6.251 str., t.y. nukentėjusiajam atlyginama tiek, kiek jis iš tiesų prarado.

Paanalizuokime, kokia specifika pasižymi nuostolių atlyginimo normos griežtosios atsakomybės institute kitose jurisdikcijose.

Prancūzijos teisėje egzistuojančios taisyklės sveikatos sužalojimo atveju yra tokios pačios tiek griežtosios, tiek kaltės atsakomybės atveju – nukentėjusiajam žala atlyginama visiškai, įskaitant ir neturtinę žalą. Kalbant apie grynai ekonominių nuostolių (angl. – *pure economic loss*) atlyginimą, reikėtų paminėti, jog Prancūzijos teisėje griežtoji atsakomybė buvo įtvirtinta visų pirma siekiant kompensuoti nuostolius, atsiradusius dėl sveikatos sužalojimo. Tačiau vėliau toks nuostolių apibrėžimas buvo išplėstas teismų. Buvo laikoma, jog Prancūzijos civilinio kodekso 1384 str. 1 d. taikytina bet kokiai žalai, sukeltai asmens valdomo daikto. Argumentuota, jog šis straipsnis formaliai nepašalina galimybės reikalauti bet kokios rūšies nuostolių, taigi teismai išplėtė nuostolių sampratą, įtraukdami į juos ir grynai ekonominius nuostolius (taip pat nuostolių samprata buvo išplėsta ir įtraukiant į ją neturtinę žalą). Bendra taisyklė Prancūzijos teisėje taikant griežtąją atsakomybę, jog nukentėjusiajam nuostoliai yra atlyginami visiškai. Tačiau tam tikrose sferose gali būti nustatytas maksimalus atlygintinas nuostolių dydis, pavyzdžiui atsakomybės už branduolines avarijas, oro transporto nelaimės ir kt. atvejais.⁷⁴

Vokietijoje įstatymai, nustatantys atsakomybę be kaltės, dažniausiai numato nuostolių sveikatos sužalojimo ar mirties atveju atlyginimą. Bendras principas, jog neturtinės žalos atlyginimas pinigais galimas tik tais atvejais, kai tai imperatyviai nustato įstatymai. Visgi tai

„Teismai atmetė ieškovės reikalavimą priteisti neturtinę žalą remdamiesi tuo, kad pagal CK 6.250 straipsnio 1 dalį neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. CK ar kitas įstatymas šiuo atveju neturtinės žalos atlyginimo nenumato. Ši teismų išvada yra nepagrįsta.

Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatavo, kad, saugant ir ginant žmogaus (ir apskritai asmens – ne tik fizinio, bet ir juridinio) teises ir laisves, inter alia žmogaus orumą, ypatinga svarba tenka žalos atlyginimo institutui. Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Taigi būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Šis konstitucinis principas neatskiriamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti taip, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.

(...) Jeigu ieškovei neturtinė žala buvo padaryta, tai pagal teismų priimtus sprendimus ji nebus atlyginta. Taigi ieškovės teisėti interesai bei teisėti lūkesčiai nebus apginti, todėl teismų sprendimų dalys, kuriais atmetas ieškovės reikalavimas priteisti neturtinę žalą, naikintini.”

⁷⁴ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 139-140.

yra pakankamai reti atvejai. Grynai ekonominių nuostolių atlyginimas dažniausiai nėra įtrauktas į griežtąją atsakomybę nustatančius įstatymus. Verta pažymėti, jog Vokietijos teisėje, priešingai nei Prancūzijos bei Lietuvos, dauguma griežtosios atsakomybės atvejų yra nustatyti maksimalūs atlygintinų nuostolių dydžiai. Atlygintinos žalos dydis neribojamas tik Vandens išteklių akte, Federaliniame medžioklės akte bei atlyginant žalą, atsiradusią dėl prabangos gyvūnų. Visgi akademikai Vokietijoje šias išimtis itin kritikuoja, nes jos trukdo įvesti vieningą žalos atlyginimo koncepciją griežtosios atsakomybės sferoje⁷⁵. Jų manymu, vertėtų suvienodinti reguliavimą ir maksimalius atlygintinų nuostolių dydžius arba numatyti visur be išimčių, arba iš vis juos pašalinti.

Anglijoje žalos atlyginimo taisyklės įvairios. Skirtinguose statutuose, reglamentuojančiuose griežtąją atsakomybę, numatomos atitinkamos atlygintinų nuostolių rūšys. Taip pat kai kurie teisės aktai nustato ir maksimalius atlygintinos žalos dydžius (pvz., Branduolinių instaliacijų aktas).

Apibendrinant kitų jurisdikcijų žalos atlyginimo griežtosios atsakomybės atveju taisykles, galime teigti, jog dauguma jurisdikcijų taiko bendrąsias deliktų teisės taisykles ir specifinio reguliavimo griežtosios atsakomybės atveju nesukuria. Nepaisant kai kurių išimčių, laikytina, jog nuostolių „lubų“ taikymo principas taip pat nėra būdingas atsakomybei be kaltės. Kai kurie teisės mokslininkai, neigdami nuostolių dydžio ribojimo teisingumą, teigia, jog atsakomybė turi būti arba visiškai pateisinama, arba nepateisinama iš vis (angl. – *liability is either fully justified or not justified at all*)⁷⁶.

Taip pat gana dažnai susiduriama su visiško nuostolių atlyginimo ir teisingo nuostolių atlyginimo principų konfliktu (angl. – *just compensation*, pranc. – *indemnte juste*, vok. – *angemessene Entschadigung*). Tai reiškia, kad žala turi būti atlyginama ne mechaniškai, taikant visiško žalos atlyginimo principą, o stengiantis ją atlyginti protingai ir sąžiningai. Teismas privalo užtikrinti, kad būtų pasiektas nukentėjusiojo bei žalą padariusio asmens interesų balansas.⁷⁷ Dažnai visiško žalos atlyginimo principas prieštarauja teisingo atlyginimo principui. Šią problemą galima spręsti numatant papildomus kriterijus, kuriais vadovaujamosi nustatant teisingą nuostolių dydį, pavyzdžiui atsižvelgiant į nukentėjusiojo kaltę, žalą padariusio asmens turtinę padėtį. Daugelis užsienio valstybių pripažįsta nuostolių sumažinimo doktriną, kuri numato, jog nukentėjęs asmuo privalo stengtis išvengti nuostolių

⁷⁵ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 167-169.

⁷⁶ Ibid., p. 300.

⁷⁷ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 146.

arba dėti protingas pastangas neleidžiant jiems padidėti. Kai kurie teisės mokslininkai siūlo nuostolių sumažinimo doktriną taikyti vietoje maksimalaus nuostolių dydžio įtvirtinimo.⁷⁸

Lietuvoje žalos, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, atlyginimo atveju žalos nustatymui taikomos bendrosios taisyklės. Turtinė žala atlyginama visais atvejais, neturtinė – tais atvejais, kai tokią galimybę numato įstatymas. Civilinio kodekso 6.283 – 6.284 str. numatyta, jog sveikatos sužalojimo bei gyvybės atėmimo atvejais atlyginama ir neturtinė žala. Iš šių nuostatų išplaukia, jog minėtais atvejais neturtinė žala bus atlyginama ir tada, kai ji padaryta valdant didesnio pavojaus šaltinį. Lietuvos teisėje taip pat teoriškai įmanomas ir grynųjų ekonominių nuostolių atlyginimas, nors juos gali būti pakankamai sunku įrodyti. Atlyginant žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, kaip ir kitais žalos atlyginimo atvejais, taikomas visiškas nuostolių atlyginimo principas. Visgi šio principo taikymas nėra absoliutus. Reikia pažymėti, jog visiško nuostolių atlyginimo principas gali būti taikomas tik atlyginant turtinę žalą. Prof. V. Mikelėno nuomone, neturtinės žalos padarymo atvejais priteisiamų nuostolių dydis nukentėjusiajam niekada nekompensuoja ir nekompensuos jo patirtų dvasinių praradimų.⁷⁹ Taip pat galima teigti, jog Lietuvos teisė pripažįsta ir nuostolių sumažinimo doktriną. Civilinio kodekso 6.251 str. 2 d. numato teismo teisę atsižvelgiant į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Ši norma numato tik pavyzdinį sąrašą kriterijų, į kuriuos atsižvelgiant gali būti sumažinamas priteisiamų nuostolių dydis. Be to, teismas gali mažinti atsakomybės dydį pagal Civilinio kodekso 6.282 str., taip pat atsižvelgiant į atsakomybės pobūdį (pvz., atsakomybė be kaltės).⁸⁰

Toliau darbe panagrinėsime teismų praktiką, sumažinant nuostolių dydį bylose dėl žalos, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinio, atlyginimo.

Pirmasis faktorius, turintis įtakos sprendžiant dėl žalos dydžio, yra didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs poziciją, jog nors ir didesnio pavojaus šaltinio atsakomybės specifika yra ta, jog jai kilti neprivalu, kad būtų kaltė, bet ši civilinės atsakomybės sąlyga yra reikšminga nustatant didesnio pavojaus šaltinio

⁷⁸ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 428-429.

⁷⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 146.

⁸⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 347.

padarytos neturtinės žalos dydį⁸¹. Į šią taisyklę atsižvelgta ir kitoje byloje: „atsakovo kaltė civilinei atsakomybei atsirasti neturi reikšmės, tačiau atsakovo kaltės forma turi esminę reikšmę teismui nustatant ieškovo patirtos neturtinės žalos dydį“⁸². Iš nurodytų bylų galime daryti pagrįstą išvadą, jog žalos, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, atlyginimo bylose kaltės nustatymas toli gražu nėra nereikšmingas, o atvirkščiai – didesnio pavojaus šaltiniovaldytojo kaltė turi didelės reikšmės teismui sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio.

Kitas labai svarbus aspektas, į kurį teismų praktikoje atsižvelgiama apskaičiuojant priteistinos žalos dydį nukentėjusiajam – tai nukentėjusio asmens elgesys. Civilinio kodekso 6.282 str. 1 d. numato, jog žalos dydis gali būti mažinamas tais atvejais, kai paties nukentėjusiojo didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti ar jai padidėti.

Nukentėjusio asmens elgesio įtaka atlygintinos neturtinės žalos dydžiui gana išsamiai atskleidžiama Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. rugpjūčio 11 d. nutartyje⁸³. Spręsdamas dėl neturtinės žalos dydžio, Lietuvos apeliacinis teismas pasisakė, jog „kai paties nukentėjusiojo asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės, - ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmetas. Paties darbuotojo elementarios savisaugos reikalavimų nesilaikymas gali būti teismo pripažintas kaip vienas iš kriterijų, reikšmingų vertinant neturtinės žalos dydį (CK 6.250 str.)“. Teisėjų kolegija, ieškovo elgesį pripažinusi dideliu neatsargumu, sumažino jam priteistą neturtinės žalos kompensaciją vienu trečdaliu.

Kitoje byloje⁸⁴ Lietuvos apeliacinis teismas dideliu neatsargumu pripažino didelį leistino greičio viršijimą (beveik dvigubai) važiuojant motociklu. Teismas pasisakė, jog kiekvienas sveikai mąstantis žmogus turi suvokti, jog toks elgesys yra itin rizikingas, neatsakingas bei kelia didžiulį pavojų tiek savo, tiek aplinkinių sveikatai ir gyvybei. Taip pat

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *D.Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-3-298/2007, kat. 36.1; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4; 44.5.2.16 (S).

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-525/2006, kat. 116.5.1; 116.5.3 (S).

⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje *L.V. v. UAB Girteka*, Nr. 2A-400/2007, kat. 44.5.2.1 (S), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4 (S).

⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje *R.K., K.K. v. K.K., AB Lietuvos draudimas*, Nr. 2A-390/2007, kat. 44.5.2.1 (S).

didelį nukentėjusiojo neatsargumą patvirtino ir itin maža vairavimo patirtis. Atsižvelgiant į nukentėjusiojo neatsargumą, neturtinės žalos dydis buvo sumažintas.

Kita vertus, pasitaiko atveju, kai teismas atmeta atsakovo prašymą mažinti priteistinių nuostolių dydį, atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje⁸⁵, kur atsakovas reikalavo mažinti nuostolių dydį atsižvelgiant į tai, jog nukentėjęs asmuo po eismo įvykio užvažiavo ant šaligatvio, dėl ko jo transporto priemonė buvo dar labiau apgadinta. Visgi teismas pasisakė, jog važiavimas ant šaligatvio vertintinas kaip skolininko neteisėtų veiksmų tąsa, nes avarinę situaciją, susidūrimą bei jo lydimą stresą, vairuotojo neatidėliotinus veiksmus ir sprendimus pavojingoje situacijoje – staiga išvažiavus į priešingo eismo juostą – yra pagrindo pripažinti rimta važiavimo ant šaligatvio priežastimi. Taigi šitokie nukentėjusiojo veiksmai nebuvo pripažinti neatsargumu ir atlygintinos žalos dydis mažinamas nebuvo.

Teismas taip pat atmetė atsakovo prašymą taikyti Civilinio kodekso 6.270 str. ir kitoje Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje⁸⁶, kur atsakovo darbuotojui vairuojant autobusa, buvo pervąžiuotas bei mirtinai sužalotas keleivis, kuris, iškritęs iš autobuso, pateko po galiniu autobuso ratu. Atsakovas teigė, jog keleivis nelaimės metu buvo labai neblaivus, negalėjo vertinti savo veiksmų teisingumo, tikslingumo bei elgtis kaip protingas autobuso keleivis. Tačiau teismas konstatavo, jog autobuso vairuotojas turėjo pareigą elgtis taip, kad keleiviams ir kitiems eismo dalyviams nekiltų pavojus, pradėti važiuoti tik įsitikinus, jog visi keleiviai saugiai išlipo/įlipo. Jei jis būtų vykdęs šią savo pareigą, nelaimė nebūtų atsitikusi, nepriklausomai nuo to, koks buvo nukentėjusiojo elgesys. Autobuso vairuotojui, valdančiam padidinto pavojaus šaltinį, priskiriama sugriežtinta atsargaus bei atsakingo elgesio pareiga. Taigi tarp nukentėjusio asmens rizikingo elgesio ir įvykusios nelaimės nėra tokio priežastinio ryšio, kuris būtų buvęs reikšmingas nagrinėjamu atveju. Taigi nors ir nukentėjusiojo asmens elgesys buvo rizikingas, tačiau ši įtaka nebuvo tokia reikšminga, kad duotų pagrindą taikyti Civilinio kodekso 6.282 str. pirmosios dalies nuostatas.

Taigi iš aukščiau pateiktos Lietuvos teismų praktikos galime daryti išvadą, jog visiško nuostolių atlyginimo principas Lietuvoje yra derinamas su nuostolių mažinimo doktrina. Tai vertintina palankiai, nes teismai turi galimybę kiekvienu individualiu atveju spręsti

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sabina“ v R.A.G.*, Nr. 3K-3-172/2007, kat. 39.2.3; 39.6.2.2; 115 (S).

⁸⁶ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje *R. J., T. P. ir R. P. v. UAB „Vilniaus autobusai“ ir ADB „RESO Europa*, Nr. 2A-405/2007, kat. 44.5.2.16, 44.5.2.4 (S).

atlygintinų nuostolių dydžio klausimą. O tai, autorės nuomone, suponuoja galimybę priimti teisingus ir abiejų ginčo šalių interesus maksimaliai atitinkančius sprendimus.

4.3. Priežastinis ryšys

Priežastinio ryšio nustatymas – viena iš būtinų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų. Priežastinis ryšys tarp didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiklos ir atsiradusios žalos yra tuomet, kai didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veikla buvo pagrindinė žalos atsiradimo priežastis arba sudarė sąlygas jai padidėti.⁸⁷

Priežastinį ryšį, kaip ir žalos dydį, reikia įrodyti nukentėjusiajam. Nors ir labai retai, bet užsienio teisinėse sistemose pasitaiko atvejų, kai priežastinis ryšys yra preziumuojamas. Pavyzdžiui, Prancūzijoje keleivis, kuris buvo sužalotas traukinyje, neprivalo įrodinėti tikslios savo sužalojimo priežasties. Pakanka įrodyti, jog vežėjas jo saugiai nenugabeno iki jo kelionės tikslo. Įrodinėti, jog sužalojimą sukėlė *force majeure* – pavyzdžiui, širdies smūgis ar trečiojo asmens veiksmai – yra jau vežėjo problema. Taigi galima teigti, jog priežastinis ryšys tarp sužalojimo ir transporto preziumuojamas. Tačiau šitoks sprendimas pateisintinas specifinėmis aplinkybėmis, kuriomis nelaimingas atsitikimas įvyksta traukinyje – ribota erdvė, ribotas kelionės laikas, keleivių pasyvi padėtis kelionės metu. Visos šios priežastys leidžia teigti, jog labai didelė tikimybė, jog asmeniui patyrus traukinyje sužalojimą, šis dažniausiai bus sąlygotas vežėjo veikos.⁸⁸

Lietuvoje priežastinio ryšio konstatavimui užtenka nustatyti, jog skolininko elgesys yra pakankama, nors ir ne vienintelė priežastis nuostoliams atsirasti. Tačiau kartu nuostoliai neturi būti pernelyg nutolę nuo skolininko veiksmų (būtent dėl šios priežasties itin kvestionuojama atsakovo galimybė prisiteisti grynuosius ekonominius nuostolius Lietuvoje). Galima teigti, jog Lietuvos civiliniame kodekse įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio doktrina, kuri leidžia teismui konkrečioje byloje nustatant priežastinį ryšį atsižvelgti į įvairius faktorius, tokius kaip ieškovo bei atsakovo interesai, nukentėjusiojo elgesys, žalą padariusio asmens kaltės laipsnis, šalių turtinė padėtis ir pan.⁸⁹

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu.*

⁸⁸ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability.* The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 138.

⁸⁹ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I).* Vilnius: Justitia, 2003, p. 338.

Tam tikrais atvejais nustatyti priežastinį ryšį tarp didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiklos bei žalos nėra sudėtinga. Pavyzdžiui, eismo įvykio atveju dažniausiai galima lengvai konstatuoti, jog automobilio smūgis buvo nukentėjusiojo asmens sužalojimo priežastis. Kitais atvejais nustatyti, kas buvo žalos priežastis, gali būti sudėtingiau. Jau anksčiau darbe buvo minėta byla, kur žala buvo padaryta ieškovo sodui dėl kaimyniniame sklype purkštų trašų. Atsakovas byloje bandė įrodyti, jog kitos aplinkybės, tokios kaip oro temperatūros pokyčiai, šalnos ar vėjo kryptis, galėjo turėti įtakos žalos mastui. Teisėjų kolegija pasisakė, jog „priežastiniam ryšiui nustatyti pakanka konstatuoti aplinkybes apie tai, kad asmens neteisėti veiksmai prisidėjo prie negatyvių pasekmių (žalos) atsiradimo. Priežastinio ryšio tarp asmens neteisėtų veiksmų ir žalos atsiradimo nepaneigia tuo metu egzistavusios kitos aplinkybės, galėjusios turėti įtakos žalos mastui, o ne nulėmusios žalos atsiradimą. Šiuo žalos padarymo atveju tai gali būti tokie gamtos reiškiniai kaip oro temperatūros pokyčiai, šalnos ar vėjo kryptis”⁹⁰. Taigi iš teismo pozicijos aišku, jog civilinei atsakomybei taikyti nėra būtina, jog didesnio pavojaus šaltinio veikla būtų vienintelė žalos priežastis. Į kitas šalutines priežastis teismas atsižvelgia nustatydamas priteistinių nuostolių dydį. Minėtoje byloje teismas pripažino atsakovą atsakingu už žalą asmeniui, tačiau atsižvelgė į žalos atsiradimo metu objektyviai egzistavusias aplinkybes ir sumažino priteistinių nuostolių dydį⁹¹.

Taip pat yra labai svarbu pabrėžti kitą aspektą, susijusį su priežastiniu ryšiu. Taikant atsakomybę už žalą dėl didesnio pavojaus šaltinio, nepakanka, jog žala būtų atsiradusi dėl objekto, kuris laikomas didesnio pavojaus šaltiniu, bet būtina nustatyti, jog ta žala atsirado dėl to objekto pavojingų savybių. Puikią šios situacijos iliustraciją pateikia W. V. Horton Rogers, aiškindamas Anglijoje nustatytos griežtosios atsakomybės už gyvūnus ribas: „Jeigu gyvūnas priskiriamas pavojingai rūšiai, tai jo valdytojas (šeimininkas) atsako už bet kokią gyvūno padarytą žalą be kaltės. Imkime situaciją – liūtas pasprunka iš mano zoologijos sodo ir Jus suėda. Ar aš atsakingas? Taip, žinoma. Kita situacija – liūtas Jus mirtinai išgąsdina. Ar aš atsakingas šį kartą? Taip, atsakingas. Tačiau trečiu atveju, jeigu liūtas, pavargęs po dienos, stengdamasis išvengti persekiotojų, atsigula šalia Jūsų apartamentų durų ir užmiega. Jūs jo nepastebite tamsoje, užkliūnate ir nosisukate sprandą. Ar aš atsakingas? Manytina, jog ne, nes tokie nelaimingi atsitikimai nesusiję su rizika, dėl kurios liūtai laikomi pavojingais

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje E.Š. v. A.G., Nr. 3K-3-625/2006, kat. 44.5.2.1 (S).

⁹¹ Ibid.

gyvūnais”⁹². Šis vaizdingas pavyzdys puikiai atspindi atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinį esmę: atsakomybė be kaltės kyla tik tada, kai žalą sąlygoja pavojingos didesnio pavojaus šaltinio savybės, o ne pats didesnis pavojaus šaltinis kaip objektas.

Šis aspektas itin aktualus bylose dėl eismo įvykio metu atsiradusios žalos atlyginimo. Iki Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. išaiškinimo, teismai neretai klydo, vertindami, ar žala padaryta didesnio pavojaus šaltinio, ar jį naudojusiu asmenų veikla susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams.⁹³ Visgi nutarime buvo išaiškinta, jog „stovinti transporto priemonė, kuri nedalyvauja eisme, nėra didesnio pavojaus šaltinis. Kai žala didesnio pavojaus šaltiniui padaroma sutrukdant eismui ar sudarant kliūtį (pvz., išleidžiant į kelią gyvulius, paliekant stovėti nepažymėtas transporto priemones ir kt.), ji atlyginama vadovaujantis bendraisiais žalos atlyginimo pagrindais”.⁹⁴ Akivaizdu, jog šis išaiškinimas padėjo suvienodinti teismų praktiką ir dabar tokių klaidų nebepasitaiko. Pavyzdžiui, byloje, kur ieškovas reikalavo atlyginti žalą, atsiradusią dėl to, jog jo automobilis trenkėsi į ant kelio važiuojamosios dalies stovintį atsakovo automobilį pagal atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą taisyklės, Lietuvos apeliacinis teismas pagrįstai pasisakė, jog nejudanti transporto priemonė, nors ji ir gali sudaryti kliūtį bei trukdyti eismui, nėra didesnio pavojaus šaltinis. Todėl žala, atsiradusi nejudančios transporto priemonės valdytojo neteisėtų veiksmų pagrindu atlyginama ne Civilinio kodekso 6.270 str., o 6.263 str. pagrindu.⁹⁵

Taip pat pažymėtina ir kita šios taisyklės pusė. Tuo atveju, kai žala kita transporto priemone padaroma stovinčiai transporto priemonei, žala atlyginama ne pagal Civilinio kodekso 6.270 str. 5 d. numatytą tvarką, t.y. bendrais pagrindais, bet pagal 6.270 str. 1 d., t.y. judančios transporto priemonės valdytojas atsako be kaltės, nebent įrodo nukentėjusiojo asmens tyčią ar didelį neatsargumą, ar *force majeure*. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas dėl žalos atlyginimo byloje, kur ieškovo valdomas automobilis atsitrenkė ir apgadino atsakovo automobilį, kaip pagrindą nurodė 1964 m. Civilinio kodekso

⁹² KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 124.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. *Teismų praktikos taikant įstatymus dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu, apibendrinimo apžvalga*, kat. 7.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu.

⁹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje UADB „Pzu Lietuva” v. AB „Lietuvos draudimas”, D.J., Nr. 2A-181/2008, kat. 38; 44.5.2.4; 73.2.5.5 (S).

493 str (*aut. pastaba* – šis straipsnis numatė atsakomybę už žalą, padarytą didesnio pavojaus šaltinio)⁹⁶.

Galima kelti dar vieną klausimą, susijusį su atsakomybe už žalą, padarytą tais atvejais, kai, pavyzdžiui, stovinčiame automobilyje dėl netvarkingos elektros instaliacijos kyla gaisras. Ar šioje situacijoje žala būtų atlyginama pagal bendrąsias, ar pagal didesnio pavojaus šaltinio atsakomybės taisykles? Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nėra ir nuomonių gali pasitaikyti įvairių. Visgi, autorės nuomone, civilinė atsakomybė be kaltės turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai ji atsiranda dėl tų objekto savybių, dėl kurių jis laikomas didesnio pavojaus šaltiniu, t.y. dėl pavojingų objektų savybių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pripažinęs, jog automobilis kelia pavojų „dėl savo masės, išvystomo greičio, įgaunamos energijos, konstrukcinių ir kitų ypatybių“⁹⁷. Manytina, jog dėl automobilio ypatybės judėti atsiradusi žala ir turėtų būti atlyginama be kaltės. Dėl kitų automobilio savybių atsiradusi žala atlygintina pagal bendrąsias civilinės atsakomybės taisykles. Žinoma, atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos teisėje įtvirtinta abstrakti didesnio pavojaus šaltinio samprata, o teisė ją aiškinti palikta teismams, yra galimybė, jog teismas išaiškintų, jog automobilio elektros instaliacija taip pat suponuoja didesnę pavojų aplinkiniams ir ryšium su tuo atsiradusi žala taip pat atlygintina pagal Civilinio kodekso 6.270 str. taisykles. Tačiau laikantis tokios logikos, didesnio pavojaus šaltiniais reiktų pripažinti visus elektros prietaisus, kas nepagrįstai išplėstų atsakomybės be kaltės ribas.

Pastebėtina, jog tarp aukščiau pateiktų situacijų bei griežtąją atsakomybę iš esmės grindžiančios rizikos teorijos egzistuoja tamprus ryšys. Atsakomybė be kaltės taikytina tais atvejais, kai žala atsiranda dėl objektų, kurie kelia didesnę riziką, tos rizikos materializavimosi atvejais, o ne visais atvejais, kai žala atsiranda dėl minėtų objektų. Kai kada didesnio pavojaus šaltiniai gali būti žalos priežastimi ne dėl savo pavojingų, o dėl kitų savo kaip materialiojo pasaulio objektų savybių. Pavyzdžiui, analogišką pavojų sukeltų tiek ant kelio tamsoje stovintis neapšviestas automobilis, tiek didelis akmuo, todėl tokiu atveju žala, atsiradusi tiek atsitrengus į automobilį, tiek į akmenį, atlygintina bendrais pagrindais, t.y. taikant kaltės civilinės atsakomybės taisykles.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministerijos VĮ „Problematika“ v. S.M.*, Nr. 3K-3-859/2001, kat. 39.6.2.2.(S).

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *M.K. v. N.A., V.A.*, Nr. 3K-7-233/2000, kat. 7.

Visgi įdomu paminėti, kad ne visos jurisdikcijos vienodai taiko atsakomybę aukščiau paminėtais atvejais. Pavyzdžiui, Prancūzijoje eismo įvykio metu transporto priemonėmis padarytos žalos atlyginimas numatytas specialiaame 1985 m. išleistame teisės akte, taikomame visais atvejais, kai automobilis arba kita transporto priemonė buvo susijusi su (įtraukta į) (angl. – *is involved*, pranc. – *implique*) eismo įvykiu. Šis teisės aktas numato, jog žala atlygintina ne tik tais atvejais, kai ji yra sukelta transporto priemonės, bet visais atvejais, kai transporto priemonė yra susijusi su (įtraukta į) eismo įvykiu. Tiek visi Prancūzijos teisininkai, tiek kasacinis teismas sutinka, jog minėta norma aiškintina kaip nereikalaujanti nustatyti priežastinį ryšį tarp žalos ir aktyvaus transporto priemonės naudojimo. Taigi, pavyzdžiui, situacijoje, kai asmuo praeidamas atsitrenkia į šalikelėje tvarkingai pastatytą automobilį ir susižeidžia, automobilio savininkas atsakys už žalą pagal minėtąjį aktą⁹⁸. Autorės nuomone, toks reguliavimas pernelyg išplečia griežtosios atsakomybės ribas ir nebetenka savo teorinio – rizikos doktrinos – pagrindimo. Nors iš dalies toks platus taikymas gali būti pateisinamas civilinės atsakomybės draudimo institutu, kuris minėtoje situacijoje apsaugo automobilio savininką nuo tiesioginių praradimų, kadangi žalą turėtų atlyginti draudimo kompanija. Kitos jurisdikcijos eismo įvykių atveju visgi linkusios griežtąją atsakomybę taikyti tik už žalą, atsiradusią dėl transporto priemonės eksploatavimo (naudojimo). Pagrindinis principas – asmuo atsako už rizikas, susijusias su transporto priemonės eksploatavimu.⁹⁹

4.4. Kaltė

Civilinė atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, taikoma didesnio pavojaus šaltinio valdytojui nepriklausomai nuo jo kaltės. Tačiau galime išskirti tam tikrus aspektus, kurie įrodo, jog net ir griežtosios atsakomybės atveju kaltė anaipol nėra bereikšmė kategorija.

Pirmiausia, kaip jau buvo minėta anksčiau darbe, teismų praktikoje pripažįstama, jog nors ir didesnio pavojaus šaltinio atsakomybės specifika yra ta, jog jai kilti neprivalu, kad būtų kaltė, ši civilinės atsakomybės sąlyga yra reikšminga nustatant didesnio pavojaus

⁹⁸ WERRO Franz, PALMER Vernon Valentine. *The boundaries of strict liability in European tort law*. Durham (N.C.): Carolina Academic Press ; Bern : Stämpfli ; Bruxelles : Bruylant, 2004, p. 337-338.

⁹⁹ Ibid., p. 351-352.

šaltinio padarytos neturtinės žalos dydį.¹⁰⁰ Taip pat pažymėtina, jog svarbu nustatyti ne tik kaltės buvimo ar nebuvimo faktą, bet ir kaltės formą, kuri, pasak teismų praktikos, turi esminę reikšmę teismui nustatant ieškovo patirtos neturtinės žalos dydį.¹⁰¹

Kitas aptartinas atvejis numatytas Civilinio kodekso 6.270 str. 5 d., kai sprendžiamas klausimas dėl žalos, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinių sąveikos, atlyginimo šių šaltinių valdytojams. Civilinio kodekso 6.270 str. 5 d. numato, kad minėtais atvejais žala atlyginama bendrais pagrindais, tai reiškia, kad taikomas kaltės principas. Šios nuostatos taikymo pavyzdžių galime rasti ir teismų praktikoje: „Skirtingai nei tais atvejais, kai žala padaroma dėl vieno didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiksmų, esant keletui skirtingų didesnio pavojaus šaltinių sąveikai ir atitinkamai jų valdytojų veiksams bei kaltei, vienas iš svarbiausių elementų, siekiant teisingai pritaikyti civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas yra kaltės nustatymas, t.y. tikslus didesnio pavojaus šaltinių valdytojų kaltės dalies nustatymas procentine išraiška, kurią privalo įrodyti asmuo, grindžiantis tuo savo reikalavimus”.¹⁰² Tačiau svarbu paminėti, jog bendrosios civilinės atsakomybės taisyklės šiuo atveju nėra taikomos pilna apimtimi. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas, aiškindamas 1964 m. Civilinį kodeksą¹⁰³, pažymėjo, jog netaikoma taisyklė, jog žalą atlygina ją padaręs asmuo – šiuo atveju žalą atlyginti privalo didesnio pavojaus šaltinio valdytojas, kuris nebūtinai sutampa su žalą padariusiu asmeniu, – bei atsisakoma už žalą atsakingo asmens kaltės prezumpcijos. Esant kelių didesnio pavojaus šaltinių sąveikai, didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltę privalo įrodyti asmuo, nurodantis ją kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindą. Esant kelių didesnio pavojaus šaltinių valdytojų kaltei, žalos atlyginimas nustatomas priklausomai nuo kiekvieno iš valdytojų kaltės laipsnio išreikšto procentais. Taip pat Senatas numatė, jog „turtinė žala, padaryta dėl kelių didesnio pavojaus šaltinių sąveikos šių šaltinių valdytojams, esant kaltei, atlyginama taip: a) kai dėl kelių didesnio pavojaus šaltinių sąveikos kaltas vienas iš valdytojų, tai žalą, padarytą kito valdytojo turtui, turi atlyginti kaltasis didesnio pavojaus šaltinio valdytojas (CK 493, 483 str. 2 d.); b) kai dėl kelių didesnio pavojaus šaltinių sąveikos žala padaroma tik kaltojo valdytojo turtui, kitas valdytojas jam žalos neatlygina (CK 493, 483 str. 2 d.); c) kai dėl didesnio

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *D.Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-3-298/2007, kat. 36.1; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4; 44.5.2.16 (S).

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-525/2006, kat. 116.5.1; 116.5.3 (S).

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Aterna“ v. UAB „Transekspedicija“*, Nr. 3K-3-744/2003, kat. 39.6.2.2.; 39.2.3.(S).

¹⁰³ Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

pavojaus šaltinių sąveikos kalti keli tų šaltinių valdytojai, tai jų turtui padarytą žalą turi atlyginti kaltieji valdytojai priklausomai nuo kiekvieno iš jų kaltės laipsnio, išreikšto procentais (CK 483, 493, 497 str.)”.¹⁰⁴

Manytina, jog šis išaiškinimas tinka ir dabar galiojančioms teisės normoms kadangi naujasis Civilinis kodeksas nepakeitė atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinių reglamentavimo iš esmės.

Taip pat nepaneigiama kaltės reikšmė tais atvejais, kai žala padaroma trečiajam asmeniui dėl kelių didesnio pavojaus šaltinių sąveikos. Minėtoje situacijoje Civilinis kodeksas numato, jog žalą didesnio pavojaus šaltinio valdytojai atlygina solidariai. Tačiau jeigu vienas iš minėtų valdytojų, kurie už žalą atsakė solidariai, atlygina visą žalą, jis gali regreso tvarka šią sumą išsiieškoti iš valdytojo, kuris dėl žalos padarymo buvo kaltas.¹⁰⁵

Iš aukščiau pateiktų situacijų akivaizdu, jog kaltės nustatymo faktas vaidina svarbų vaidmenį bylose dėl žalos, padarytos dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, atlyginimo. Taigi nors tai ir griežtosios atsakomybės kategorija, kaltės institutas čia negali būti paneigiamas ar užmiršamas.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turinės žalos, padarytos eismo įvykio metu.*

¹⁰⁵ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I).* Vilnius: Justitia, 2003, p. 376.

V. SUBJEKTŲ, KURIEMS ŽALA ATLYGINAMA PAGAL ATSAKOMYBĖS BE KALTĖS TAISYKLES, RATAS

Svarbu aptarti kitą klausimą, susijusį su atsakomybės, atsiradusios dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, taikymu – kokiems asmenims didesnio pavojaus šaltinio sukelta žala atlyginama pagal Civilinio kodekso 6.270 str. 1 d., t.y. nepriklausomai nuo didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltės.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. pateiktame išaiškinime nurodoma, jog „didesnio pavojaus šaltinio valdytojas atlygina turtinę žalą pagal CK 493 str. (*aut. pastaba* – šis straipsnis numatė atsakomybę už žalą, padarytą didesnio pavojaus šaltinio) tik tais atvejais, kai nukentėjusiojo veikla nesusijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams asmenims”¹⁰⁶. Darytina išvada, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytojas už padarytą žalą be kaltės atsako prieš trečiuosius asmenis. Nors dauguma atvejų tai nesukelia problemų, visgi praktikoje pasitaiko atvejų, kai kyla klausimas, kaip traktuoti nukentėjusįjį, nes nuo to priklauso, koku pagrindu nukentėjusysis turi teisę reikalauti žalos atlyginimo. Pažymėtina, jog būtent dėl didesnio pavojaus šaltinio atsakomybės specifikos (jis atsako be kaltės), žalos atlyginimo pagrindas gali būti itin reikšmingas nukentėjusiajam.

Toliau bus aptariami atvejai, kai žalą dėl didesnio pavojaus šaltinio padaro darbuotojas. Verta priminti, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytoju nėra laikomas asmuo, naudojantis jį darbo procesui pagal darbo sutartį, o tokiu atveju didesnio pavojaus šaltinio valdytoju laikomas darbdavys, kuriam priklauso minėtas šaltinis.¹⁰⁷ Kyla klausimas, koku pagrindu yra atlyginama žala minėto darbdavio – didesnio pavojaus šaltinio valdytojo – darbuotojams. Pirmiausia, išsivaizduokime, jog valdant didesnią pavojaus šaltinį žala yra padaroma pačiam darbuotojui, kuris įvykio metu faktiškai valdė didesnio pavojaus šaltinį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. nutarime teigiama, jog „Jeigu didesnio pavojaus šaltinio valdytojo padaryta žala asmeniui ryšium su jo darbinių (tarnybinių) pareigų ėjimu (pvz., vairuotojui, traktorininkui ir pan.), civilinė atsakomybė už padarytą žalą sveikatai atsiranda pagal CK 499 str. (*autorės pastaba* – ši norma nustatė atsakomybę už fizinio asmens sveikatos sužalojimą ir gyvybės atėmimą tais atvejais, kai padariusysis žalą privalo mokėti už tą fizinį asmenį draudimo įmokas), todėl CK 493 str. netaikomas. Šiuo atveju

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu.*

¹⁰⁷ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I).* Vilnius: Justitia, 2003, p. 375.

didesnio pavojaus šaltinio valdytojas (darbdavys) tik esant jo kaltei turės atlyginti darbuotojo sveikatai padarytą žalą. Teismas turi nustatyti ir specialiąsias civilinės atsakomybės pagal CK 499 str. sąlygas: 1) ar buvo darbo teisiniai santykiai tarp ginčo šalių; 2) ar žala atsirado ryšium su darbine veikla (darbinių pareigų ėjimu).¹⁰⁸ Šiuo metu darbuotojui padaryta žala, atsiradusi dėl darbdavio darbo pareigų neatlikimo arba jų netinkamo atlikimo, turi būti atlyginama atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos darbo kodekse (toliau – „Darbo kodeksas“)¹⁰⁹ nustatytas darbdavio materialinės atsakomybės sąlygas. Darbo kodekso 247 str. numato, jog materialinei atsakomybei taikyti būtina nustatyti toliau išvardintas sąlygas: 1) padaroma žala; 2) žala padaroma neteisėta veika; 3) yra priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo; 4) yra pažeidėjo kaltė; 5) pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais; 6) žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla. Visos šios sąlygos yra privalomos ir bent vienos iš jų nebuvimas reikštų materialinės atsakomybės nebuvimą. Taigi darbdavio materialinė atsakomybė dėl žalos, padarytos didesnio pavojaus šaltiniu asmeniui einant darbo pareigas, atsiranda nustačius darbdavio kaltę. Darbo kodekso 249 str. numato, jog darbdavys darbuotojui žalą atlygina pagal atitinkamų įstatymų bei Civilinio kodekso normas.

Kita aptartina situacija susiklosto tuo atveju, kai žala padaroma darbuotojui didesnio pavojaus šaltiniu, tačiau jo valdymas į darbuotojo pareigas neįeina. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs tokią Civilinio kodekso 6.270 str. aiškinimo ir taikymo praktiką: jeigu darbuotojas sužalojamas darbdaviui (draudėjui) priklausančiu didesnio pavojaus šaltiniu, kurio valdymas (aptarnavimas) neįėjo į to darbuotojo pareigas, nors įvykis ir buvo darbo metu, tai atsakomybė už darbuotojo sveikatai padarytą žalą atsiranda darbdaviui (draudėjui) pagal Civilinio kodekso 6.270 str. taisykles, nustatančias didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybę nesant jo kaltės.¹¹⁰ Taigi darbuotojai, į kurių funkcijas neįeina didesnio pavojaus šaltinio valdymas, prilyginami tretiesiems asmenims ir žala jiems

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga *Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*, kat. 3.

¹⁰⁹ Valstybės Žinios, 2002.06.26, Nr.: 64.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*. Vėliau šia taisykle buvo remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *L. J. v. UAB (duomenys neskelbtini)*, Nr. 3K-3-627/2002, kat. 7.1; 39.6.2.2 (S), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4 (S).

atlyginama ne pagal darbdavio materialinės atsakomybės taisykles, bet Civilinio kodekso 6.270 str. pagrindu. Tai, žinoma, užtikrina palankesnę jų padėtį, kadangi žala jiems atlyginama nepriklausomai nuo darbdavio kaltės.

Praktikoje paaiškėjo, kad aukščiau aptartos situacijos neapima visų pasitaikančių atvejų. Teismų praktikoje pasitaikė bylų, kai buvo sprendžiama, kokiu pagrindu žala turi būti atlyginama darbuotojui, į kurio funkcijas įėjo didesnio pavojaus šaltinio valdymas, tačiau žalos padarymo metu jis to šaltinio faktiškai nevaldė. Trumpai pateiksime bylos fabulą. Ieškovo darbdavys (atsakovas) komandiravo ieškovą į užsienį gabenti krovinių kroviniu vilkiku. Trečiajam asmeniui (kitam atsakovo darbuotojui) vairuojant krovininį vilkiką, o ieškovui ilsintis vilkiko kabinoje, įvyko eismo įvykis, kurio metu ieškovas buvo sunkiai sužalotas. Atsakovas teigė, jog žala ieškovui turėtų būti atlyginama pagal Darbo kodekse numatytas materialinės darbdavio atsakomybės taisykles, o tai suponuoja, jog darbdavys atlygina žalą tik esant jo kaltei. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nesutiko su tokia atsakovo pozicija: „Eismo įvykio metu, dėl kurio buvo sunkiai sužalotas ieškovas, automobilį vairavo trečiasis asmuo J. B., kuris buvo atsakingas už saugų vairavimą. Nors įvykis ir buvo darbo metu, tačiau ieškovas didesnio pavojaus šaltinio tuo metu nevairavo, o ilsėjosi ant automobilyje įrengto gulto ir nebuvo atsakingas už saugų padidinto pavojaus šaltinio vairavimą. Teisėjų kolegija pažymi, kad tokiomis aplinkybėmis teismai padarė pagrįstą išvadą, kad atsakovas, kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojas, yra atsakingas už ieškovo sveikatai padarytą žalą pagal CK 6.270 straipsnio taisykles, nustatančias didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybę nesant jo kaltės, ir nenukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos teisės aiškinimo ir taikymo praktikos”¹¹¹. Iš šios bylos galime padaryti labai svarbią išvadą – jeigu didesnio pavojaus šaltiniu žala padaroma darbuotojui, į kurio funkcijas įeina didesnio pavojaus šaltinio valdymas, tačiau žalos padarymo metu jis šaltinio nevaldo, žala minėtam darbuotojui atlyginama pagal Civilinio kodekso 6.270 str., t.y. darbuotojas šiuo atveju prilyginamas trečiajam asmeniui. Autorės nuomone, tokia teismų praktikos pozicija logiška. Jeigu darbuotojas žalos padarymo metu faktiškai nevaldo didesnio pavojaus šaltinio ir negali jo kontroliuoti, jam žala turėtų būti atlyginama analogiškai kaip ir kitiems darbuotojams, į kurių funkcijas didesnio pavojaus šaltinio valdymas neįeina, t.y pagal 6.270 str. 1 d. Nelaikymas darbuotojo trečiuoju asmeniu nepagrįstai apsunkintų jo padėtį.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje L. V. v. UAB „Girteka“, Nr. 3K-3-90/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4 (S).

Lietuvos teisė nenumato išimčių, kokiems asmenims didesnio pavojaus šaltinio sukelta žala neturėtų būti atlyginama. Tačiau yra pavyzdžių, kai užsienio teismų praktikoje buvo atsisakyta tenkinti nukentėjusiųjų prašymus dėl žalos atlyginimo. Galima pastebėti dvi išimtis, pripažintas kai kurių užsienio valstybių teismų praktikoje. Pirma, atsakovas neatsako už žalą tais atvejais, kai ieškovas užsiima itin jautria veikla ir būtent dėl to patiria žalą. Pavyzdžiui, JAV atsakovas neprivalėjo atlyginti žalos, atsiradusios dėl sprogdinimo, kai sprogdimo garsas itin išgąsdino ieškovo audines ir šios viena kita išžudė. Vokietijoje oro linijos nebuvo pripažintos atsakingomis už žalą, kuri atsirado, kai lėktuvo skleidžiamas garsas sukėlė paniką ieškovo lapių fermoje, ir lapės dėl to suėdė savo jauniklius. Teismai rėmėsi tuo, jog ieškovų patirti nuostoliai atsirado dėl jų sprendimo užsiimti itin pavojinga ir jautria veikla, todėl jie patys privalo prisiimti riziką. Taip pat griežtoji atsakomybė dažnai netaikoma tų ieškovų, kurie patys dalyvauja pavojingoje veikloje, kuri ir sukelia žalą, atžvilgiu. Pavyzdžiui, JAV bei Vokietijos teisė tradiciškai oro linijoms netaiko atsakomybės be kaltės už žalą keleiviams, kuri atsiranda susidūrus ore, nors už nuostolius ant žemės griežtoji atsakomybė taikoma. Taip yra todėl, jog keleiviai, naudodamiesi oro linijų paslaugomis, savo noru dalyvauja veikloje, kuri ir sukelia žalą. Taip pat JAV, nors laukinių gyvūnų savininkai atsako be kaltės, zoologijos sodui atsakomybė už žalą, atsiradusią įkandus zebrai lankytojais, taikyta tik įrodžius neatsargumą, o nacionalinis parkas neatsakė už žalą lokio užpultiems lankytojams, nes nebuvo įrodyta nacionalinio parko kaltė. Tokią teismų poziciją galima logiškai paaiškinti. Minėtais atvejais nebegalime teigti, jog asmuo, kuris gauna naudos iš tam tikros pavojingos veiklos, užkrauna riziką aplinkiniams (nukentėjusiems), todėl, tai rizikai materializavusis, privalo ją atlyginti. Šiuo atveju tiek atsakovas, tiek nukentėjusysis savo noru veikia rizikingoje sferoje ir gauna naudą. Todėl galima pateisinti ir teismų poziciją tokiomis aplinkybėmis taikyti kalte pagrįstą atsakomybę.¹¹²

¹¹² GORDLEY, James. *Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 209-210.

VI. ATLEIDIMO NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PAGRINDAI

Kaip jau ne kartą minėta šiame darbe, atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, taikoma nepriklausomai nuo valdytojo kaltės. Taigi didesnio pavojaus šaltinio valdytojas negali gintis nuo atsakomybės, bandydamas įrodinėti, jog jis nekaltas. Didesnio pavojaus šaltinio valdytojas gali išvengti atsakomybės tik tuo atveju, jeigu jis įrodo, jog žala buvo padaryta esant tam tikriems pagrindams, dėl kurių atleidžiama nuo atsakomybės. Šie pagrindai gali būti labai įvairūs skirtingose jurisdikcijose. Toliau apžvelgsime kai kurių užsienio valstybių reguliavimą, siekiant atskleisti, kokiais atvejais asmenys, padarę žalą valdydami didesnio pavojaus šaltinį, gali būti atleidžiami nuo atsakomybės.

Prancūzijos teisėje atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai skiriasi priklausomai nuo to, ar griežtoji atsakomybė nustatyta teismų praktikos (angl. – *judge-made*), ar ji įtvirtinta atskiruose įstatymuose. Bendra taisyklė, vyraujanti teismų praktikoje, teigia, jog atsakomybė netaikoma tik įrodžius *force majeure* aplinkybių egzistavimą. Pagal Prancūzijos teisę, *force majeure* apibrėžiama kaip įvykis ar nukentėjusiojo ar trečiojo asmens veikimas, kuris yra nesusijęs su asmeniu, padariusiu žalą, bei kurio nebuvo galima numatyti bei išvengti. Kai griežtosios atsakomybės atvejai yra apibrėžti atskiruose įstatymuose, atleidimo nuo atsakomybės pagrindų taip pat reikia ieškoti juose. Kai kada juose numatyta atsakomybė be kaltės yra beveik absoliuti. Pavyzdžiui, atsakomybė už transporto priemonių sukeltą žalą taikoma net ir *force majeure* atveju. Atsakomybės netaikymas dėl nukentėjusio asmens kaltės įmanomas tik labai ribotais atvejais. Pavyzdžiui, į pėsčiojo iki 16 metų kaltę bus atsižvelgta tik tuomet, jeigu jo elgesys buvo tyčinis (pavyzdžiui, jis bandė nusižudyti). Atsakomybė už branduolinę avariją taip pat itin griežta: nuo atsakomybės atleidžiama tik įrodžius nukentėjusiojo tyčią, priešo veiksmus ginkluoto konflikto ar pilietinio karo metu ar išskirtinio masto stichinę nelaimę.¹¹³

Vokietijos įstatymuose, numatančiuose asmenų atsakomybę be kaltės, pateikiami skirtingi atleidimo nuo atsakomybės pagrindai. Kai kuriais atvejais asmuo atleidžiamas nuo griežtosios atsakomybės, jeigu jis įrodo, jog žalą sukėlė dėl neišvengiamo įvykio (*vok. Unabwendbares Ereignis*). Tačiau neišvengiamu įvykiu nelaikomi atvejai, kai žala atsiranda dėl didesnio pavojaus šaltinio techninių defektų. Taip pat nuo atsakomybės nėra atleidžiama

¹¹³ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 137.

dėl objektą valdančio asmens patirtų nenumatytų sveikatos problemų (pvz. vairuotojui netikėtai trūkus arterijai galvos smegenyse ir dėl to praradus sąmonę). Taip yra todėl, kad neišvengiamais įvykiais pripažįstami tik tie atvejai, kurie yra susiję su išoriniu poveikiu, o aplinkybės, susijusios su didesnio pavojaus šaltiniu bei jo valdytoju, tokiais nėra laikomi. Teisės aktas, numatantis atsakomybę už žalą, sukeltą eismo įvykiu, pateikia pavyzdinį sąrašą tokių neišvengiamų įvykių: nukentėjusiojo veiksmai, trečiojo asmens veiksmai, gyvūnų elgesys. Teismų praktikoje nuo atsakomybės buvo atleista ir neišvengiamais įvykiais pripažinti: didelis naftos kiekis ant kelio, kurio nebuvo įmanoma pastebėti naktį, taip pat nenumatytas ledo sluoksnis ant kelio, vaikas, netikėtai išbėgęs į gatvę priešais mašiną, kai nebuvo galima pastebėti vaiko artinantis. Kituose teisės aktuose numatyta *force majeure* sąvoka, kuri taip pat apima tik išorinį poveikį. Taip pat dažnai galime surasti nukentėjusiojo sutikimą kaip atleidimo nuo atsakomybės pagrindą. Šiuo pagrindu dažniausiai atleidžiama nuo bet kokios atsakomybės formos. Vokietijos teisė dažnai numato atleidimą nuo atsakomybės nustačius nukentėjusiojo asmens kaltę. Šiuo pagrindu gali būti arba iš vis atleidžiama nuo atsakomybės arba sumažinamas atlygintinų nuostolių dydis.¹¹⁴

Anglijos teisės aktuose, numatančiuose atsakomybę be kaltės, galime rasti įvairių atleidimo nuo atsakomybės pagrindų, pavyzdžiui, priešo veiksmai ginkluoto konflikto metu, nukentėjusiojo sutikimas prisiimti riziką (Branduolinių instaliacijų aktas), sukilimas arba karas, išskirtinis, neišvengiamas ir nenugalimas gamtos reiškinys, trečiojo asmens veiksmai, kuriais tyčia siekiama padaryti žalos (Prekybinių pervežimų aktas), nukentėjusiojo kaltė (Gyvūnų aktas).¹¹⁵ Teismų praktika yra išvysčiusi tokias kategorijas kaip nenugalima jėga (angl. - *Act of God*). Visgi nenugalima jėga būtų pripažįstama tik toks įvykis, kurio protingas žmogus iš anksto nebūtų galėjęs numatyti¹¹⁶. Autoriai teigia, jog tokiais būtų pripažinti nebent žemės drebėjimas arba didžiulė banga Anglijoje, kurių reali tikimybė minimali. Taip pat dar galima sutikti tokių pagrindų kaip trečiojo asmens veiksmai, nukentėjusio asmens veiksmai.

Lietuvos teisėje atvejai, kai civilinė atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, netaikoma, numatyti Civilinio kodekso straipsnyje, reglamentuojančiame pačią atsakomybę už didesnio pavojaus šaltinį. Didesnio pavojaus

¹¹⁴ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 137.

¹¹⁵ KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002, p. 117-118.

¹¹⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 255.

šaltinio valdytojas neprivalo atlyginti žalos, jeigu įrodo, jog žala atsirado dėl nenugalimos jėgos, nukentėjusiojo tyčios arba didelio neatsargumo.

Nenugalima jėga. Nenugalima jėga apibrėžiama Civilinio kodekso 6.253 str. kaip neišvengiamos ir skolininko nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos. 1996 m. priimtame Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime¹¹⁷ yra pateikiamas aplinkybių, kurios pripažįstamos *force majeure*, sąrašas. *Force majeure* laikytina:

3.1. karas (paskelbtas ar nepaskelbtas), pilietinis karas, maištai ir revoliucijos, piratavimas, sabotažas;

3.2. stichinės nelaimės: smarkios audros, ciklonai, žemės drebėjimai, jūrų ar upių potvyniai, žaibai;

3.3. sprogimai, gaisrai, mašinų, gamybinių pastatų ir kurių nors (arba visų) vidaus komunikacijų sunaikinimas;

3.4. boikotai, streikai, lokautai, nespirtus darbas kaip streiko forma, gamybinių ar administracinių pastatų užėmimas bei darbo sustabdymas šalies, prašančios atleisti nuo įsipareigojimų, įmonėje;

3.5. teisėti ar neteisėti valstybės valdymo institucijų veiksmai;

3.6. kitos nenugalimos jėgos.

Aukščiau nurodyto nutarimo 3.6 punktą suponuoja, jog ir kitos aplinkybės teisme gali būti pripažintos nenugalima jėga. Lietuvos teismų praktikoje nėra itin daug bylų, kur būtų sprendžiamas klausimas dėl nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimo žalos padarymo metu, tačiau tam tikrus atvejus paminėti galima. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija laikėsi nuomonės, jog transporto priemonės techninis gedimas dėl netinkamos techninės priežiūros, eksploatacijos ar gamybos defekto nėra nenugalima jėga, kurios negalima buvo išvengti.¹¹⁸ Tokia teismo pozicija atitinka užsienio teismų praktiką, nelaikančią didesnio pavojaus šaltinio techninių gedimų pakankamu pagrindu atleisti asmenį nuo atsakomybės. Kitoje byloje statybos proceso, keliančio didesnę pavojų aplinkiniams, valdytojas gynėsi nuo atsakomybės teigdamas, jog žala pastatui buvo padaryta dėl nenugalimos jėgos – neprognozuojamai intensyvios ir gausios liūtis metu į tranšėją patekus

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 1996.07.19, Nr.: 68).

¹¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje *E.M. v. AB Lietuvos draudimas*, Nr. 2A–139/2005, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.4.; 44.5.2.16.

dideliam kiekiui vandens, dėl ko į angų plotą veikiant susidariusiam dideliam hidrostatiniam slėgiui patekus vandeniui ir jam per iki tol neatidengtas pamatų angas prasiveržus į pastato vidų. Teismas pripažino minėtas aplinkybes nenugalima jėga ir statybų bendrovę nuo atsakomybės atleido.¹¹⁹ Kitoje byloje buvo sprendžiama, ar nenugalima jėga pripažintinas vėjas, kuris pagal tarptautinę Boforto vėjų skalę vertintinas kaip stiprus vėjas. Teismas nelaikė šių aplinkybių nenugalima jėga ir nuo civilinės atsakomybės neatleido.¹²⁰ Pažymėtina, jog pavyzdžiui, Anglijos teismai tokio lygio gamtos reiškinių (stiprios liūtys, audros) taip pat nelaiko nenugalima jėga. Gamtos reiškinių atveju, manytina, jog nenugalima jėga būtų pagrįsta laikyti tik itin išskirtines gamtos stichijas, kurių ne tik kad negalima numatyti nutinkant tam tikru metu, bet kurių apskritai negalima protingai tikėtis tam tikru metu laiku ar tam tikroje žemės dalyje.

Galima diskusija dėl didesnio pavojaus šaltinio valdytojo ūmaus sveikatos pablogėjimo pripažinimo *force majeure*. Prisimenant užsienio šalių reguliavimą, pažymėtina, jog daugumoje valstybių tokios aplinkybės nebūtų pagrindas atleisti asmenį nuo atsakomybės. Tiek Vokietijoje, tiek Prancūzijoje nenugalimos jėgos pagrindas sietinas su tam tikru išoriniu faktoriumi, o didesnio pavojaus šaltinio valdytojas ir jo būklė tokiu nelaikytinas. Anglijoje *Roberts v. Ramsbottom* byloje buvo nustatyta, jog kelios minutės iki eismo įvykio vairuotojas patyrė širdies smūgį, nors prieš tai neįvyko jokių simptomų. Visgi teismas šioje byloje nusprendė, jog atsakovas nebuvo visiškai be sąmonės, todėl, nors ir ribotai, turėjo galimybę atlikti tam tikrus veiksmus siekdamas suvaldyti automobilį, o nukentėjusysis negalėjo žinoti, jog atsakovas tuo metu dėl savo sveikatos būklės negali vairuoti automobilio, todėl žala nukentėjusiajam privalo būti atlyginta ir atsakovas nuo atsakomybės neatleidžiamas. Teismo nuomone, atsakovas galėtų išvengti atsakomybės tikrai tuomet, jeigu žalos padarymo metu būtų visiškai praradęs galimybę valdyti didesnio pavojaus šaltinį, pavyzdžiui netikėtai staigiai prarastų sąmonę.¹²¹ Viena vertus, Civiliniame kodekse nėra numatyta, jog *force majeure* aplinkybe negali būti laikoma asmens sveikatos būklė, svarbu tik kad susiklosčiusios aplinkybės atitiktų nustatytus kriterijus. Tačiau, autorės nuomone, Lietuvoje didesnio pavojaus šaltinio valdytojo ūmus sveikatos pablogėjimas taip pat neturėtų būti laikomas nenugalima jėga. Atkreiptinas dėmesys, jog *force majeure* aplinkybės, pateiktos aukščiau

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *ADB „Snoro Garant“ v. AB „Lietuvos draudimas“ ir UAB „Luidas“*, Nr. 3K-3-432/2004, kat. 39.6.2.2; 67 (S).

¹²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *AB „VST“ v. P.M.*, Nr. 2A-364/2008, kat. 44.5.2.4, 121.7, 121.17.

¹²¹ *Roberts v. Ramsbottom*, [1980] 1 All E.R. 7 (Q.B.1979). [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-16]. Prieiga per internetą: <http://cyber.law.harvard.edu/torts3y/readings/CB-R-02.htm>

nurodytame Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime, susijusios su tam tikrais išoriniais veiksniais ir neapima aplinkybių, susijusių su didesnio pavojaus šaltinio būkle ar jo valdytoju. Kadangi didesnio pavojaus šaltinio valdytojo sveikata nesusijusi su išoriniais faktoriais, tai *force majeure* ji neturėtų būti pripažįstama. Valdytojas turėtų atsakyti ir tais atvejais, kai žala atsiranda dėl jo sveikatos būklės, nes pagal griežtosios atsakomybės esmę jis turėtų prisiimti ir šią riziką.

Nukentėjusio asmens tyčia. Tai atvejai, kai nukentėjusysis asmuo veikia tyčia, siekdamas, jog jam būtų padaryta žala. Pavyzdžiui, transporto priemonės vairuotojas būtų atleistas nuo atsakomybės, jeigu sugebėtų įrodyti, jog nukentėjusysis asmuo siekė nusižudyti ir dėl to šoko po automobilio ratais. Pažymėtina, jog įrodinėjimo pareiga tenka didesnio pavojaus šaltinio valdytojui, kas gali apsunkinti jo galimybę būti atleistam nuo atsakomybės šiuo pagrindu dėl sunkumų įrodant nukentėjusiojo tyčia.

Nukentėjusiojo asmens didelis neatsargumas. Šis pagrindas atsirado tik naujajame Civiliniame kodekse. Įstatyme didelio neatsargumo samprata nėra apibrėžiama, todėl teismai aiškindami minėtą sąvoką remiasi užsienio bei Lietuvos teismų praktika bei doktrina.¹²²

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas 1997 m. sausio 16 d. nutarime Nr. 2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“¹²³ išaiškino, kad nukentėjusiojo dideliu neatsargumu laikytinas toks neatsargumas, kai asmuo numatė arba galėjo numatyti savo veiksmų žalingas pasekmes, bet lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti (pvz., asmens girtumas, apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių medžiagų, neturėjimas teisės dirbti su atitinkamais mechanizmais, bei teismo pripažintos aplinkybės, patvirtinančios asmens didelį neatsargumą).¹²⁴ Tarptautinėje praktikoje pripažįstama, jog dideliu neatsargumu (angl. – *gross negligence*, vok. – *grobe Fahrlässigkeit*, pranc. – *faute lourde*) laikomas asmens elgesys, pasireiškiantis veiksmais, kurių asmuo, laikydamasis bent

¹²² Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *See-Berufsgenossenschaft v. UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 2A– 62/2006, kat. 114.4; 114.5; 116.1; 114.11; 121.20; 44.5.2.4 (S).

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga *Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*, kat. 3.

minimalių atsargumo ir dėmesingumo reikalavimų, nebūtų padaręs. Didelį neatsargumą teismas gali konstatuoti tais atvejais, kai nukentėjusysis numatė ar privalėjo numatyti žalingas pasekmes, kurias jam gali padaryti didesnio pavojaus šaltinis ir savo elgesiu leido šioms pasekmėms atsirasti¹²⁵. Svarbu paminėti, jog negalima teigti, jog tam tikri nukentėjusiojo veiksmai visuomet pripažintini dideliu neatsargumu. Teismas, sprenddamas dėl nukentėjusiojo kaltės, atsižvelgia į individualias nukentėjusiojo savybes, pvz., išsilavinimą, profesiją, amžių ir pan., ir skirtingomis aplinkybėmis tuos pačius nukentėjusiojo veiksmus gali kvalifikuoti skirtingai. Pavyzdžiui, byloje, kur ieškovas buvo vairuotojas profesionalas, jam kelti didesni nei paprastam vairuotojui rūpestingumo ir atidumo standartai. Todėl ieškovas turėjo ir galėjo numatyti, jog automobiliui judant gulėjimas gulte, neprisėgus saugos diržų, iš esmės padidina riziką būti paveiktam automobilio, kaip didesnio pavojaus šaltinio, įvykus autoavarijai ar kitam įvykiui, kurio tikimybė kelių eisme visada reali, suvokti jog didesnio pavojaus šaltinio poveikis gali sukelti sunkius neigiamus padarinius. Toks ieškovo elgesys buvo pripažintas dideliu neatsargumu.¹²⁶ Kiti pavyzdžiai, kada teismas konstatavo nukentėjusiojo didelį neatsargumą, pateikiami aukščiau šiame darbe, aptariant 6.282 str. taikymo galimybes. Taigi kiekvienoje byloje teismas individualiai sprendžia, ar nukentėjusiojo elgesys pripažintinas dideliu neatsargumu, ar ne.

Pažymėtina, jog analizuojant 6.270 str. 1 d., galime padaryti išvadą, jog įrodžius nukentėjusiojo neatsargumą, didesnio pavojaus šaltinio valdytojas atleidžiamas nuo pareigos atlyginti žalą pagal minėtą straipsnį. Visgi, analizuojant Lietuvos teismų praktiką, galime vienareikšmiškai teigti, jog tokių atvejų, kai didesnio pavojaus šaltinio valdytojas būtų atleistas nuo atsakomybės minėtu pagrindu, nepasitaikė (arba beveik nepasitaikė). Kaip paaiškinti tokią poziciją? Lingvistiškai aiškinant 6.270 str., galima konstatuoti, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytojas nuo atsakomybės turėtų būti atleidžiamas visais atvejais, kai įrodo nukentėjusiojo asmens didelį neatsargumą. Tačiau sistemiškai panagrinėjus Civilinį kodeksą, randame 6.282 str., kuris numato kitą galimybę, nustačius nukentėjusiojo didelį neatsargumą – nuostolių sumažinimą. Šia galimybe ir naudojasi teismai dauguma atvejų, kai yra nustatomas nukentėjusio asmens didelis neatsargumas.¹²⁷ Tokią praktiką galime logiškai

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje *M. D. v. UAB „Baltijos garantas“*, Nr. 3K-3-1445/2002, kat. 67 (S).

¹²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje *L.V. v. UAB Girteka*, Nr. 2A-400/2007, kat. 44.5.2.1 (S).

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *See-Berufsgenossenschaft v. UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 2A-62/2006, kat. 114.4; 114.5; 116.1; 114.11; 121.20; 44.5.2.4 (S):

paaiškinti. Žalos atlyginimo bylose siekiama ginti nukentėjusiojo asmens interesus, nes dažniausiai didesnio pavojaus šaltinio valdytojas yra geresnėje padėtyje (iš pavojingos veiklos jis gauna naudos, dažnai yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę). Todėl visiškas asmens atleidimas nuo atsakomybės vargu ar būtų suprantamas teisingumo požiūriu, ypač tais atvejais, kai žala padaroma nukentėjusiojo sveikatai ar gyvybės atėmimu. Todėl teismas, siekdamas subalansuoti ginamų gėrių pusiausvyrą, didelio nukentėjusiojo neatsargumo atveju renkasi ne visiškai atleisti didesnio pavojaus šaltinio valdytoją nuo atsakomybės, o tik sumažinti priteistinių nuostolių dydį.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, jog „jeigu asmens, pavyzdžiui, darbdavio, kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojo, atsakomybė yra be kaltės, tai ieškinys dėl didesnio pavojaus šaltinio padarytos žalos atlyginimo gali būti atmestas CK 6.282 str. 1 d. nustatytu pagrindu (dėl nukentėjusiojo kaltės) tik tada, kai padaroma išvada, jog žalos atsiradimo svarbiausia priežastis yra kalti nukentėjusiojo veiksmai“¹²⁸. Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plenarinės sesijos metu pasisakė, jog „esant atsakovo kaltei (pabraukta autorės), nukentėjusiojo didelis neatsargumas neeliminuoja atsakovo deliktinės civilinės atsakomybės“.¹²⁹ Iš minėtų teismų pozicijų galima daryti išvadą, jog didelio nukentėjusio asmens neatsargumo konstatavimas nesuponuoja didesnio pavojaus šaltinio valdytojo visiško atleidimo nuo atsakomybės. Tačiau, autorės nuomone, iš aukščiau pateiktų teismų pozicijų galima būtų daryti išvadą, jog didelio neatsargumo atveju didesnio pavojaus šaltinio valdytojui atsakomybė taikytina ne pagal 6.270 str., t.y. ne be kaltės, bet bendraisiais deliktinės atsakomybės pagrindais, t.y atsakomybė taikytina tik esant didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltei. Šiuo atveju taikoma bendroji kaltės prezumpcija, bet atsakovas turi teisę ją ginčyti ir įrodinėti, jog jis nėra kaltas dėl žalos atsiradimo, o žalos atsiradimo svarbiausia priežastis yra kalti nukentėjusiojo veiksmai – jo didelis neatsargumas. Iš esmės siekiant atsakovą atleisti nuo pareigos atlyginti žalą nukentėjusiajam, turėtų būti konstatuotas ne tik pastarojo didelis neatsargumas, bet ir konstatuotas priežastinis ryšys tarp žalos ir nukentėjusiojo asmens didelio neatsargumo.

„<...> nukentėjusio asmens didelis neatsargumas, atsižvelgiant į jo pobūdį ir laipsnį, gali sudaryti pagrindą ne atleisti nuo atsakomybės žalą padariusį asmenį (padidinto pavojaus šaltinio valdytoją) ar jo draudiką, o sumažinti žalos atlyginimą pagal CK 6.282 sąlygas.“

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje V. M., I. M. (I. M.), S. M. (S. M.) v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, Nr. 3K-3-130/2008, kat. 44.5.2.16 (S).

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vigidas“ v. L. S., Nr. 3K-P-276/2005, kat. 16.2.1; 16.3; 17.7; 44.5.2.16.

IŠVADOS

1. Atsakomybė be kaltės yra išimtis iš bendrųjų civilinės atsakomybės taisyklių, nes įprastai atsako tik kaltas asmuo. Atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintą valdžių padalijimo principą, galime teigti, kad griežtosios atsakomybės atvejų nustatymas yra įstatymų leidėjo, o ne teismo diskrecija. Teismų praktika, plečianti atsakomybės be kaltės atvejų ratą, vertintina neigiamai.
2. Didesnio pavojaus šaltinių ratas gali būti apibrėžiamas atitinkamuose teisės aktuose arba teisės aktuose įtvirtinama tik bendra didesnio pavojaus šaltinio samprata, o jos aiškinimas paliekamas teismų praktikai. Nors abi šios kryptys turi tiek plusų, tiek minusų, visgi bendrosios sampratos įtvirtinimas yra pranašesnis, nes leidžia teisei reaguoti į besikeičiančias realijas ir prisitaikyti prie pokyčių.
3. Taikant atsakomybę pagal Civilinio kodekso 6.270 str., būtina ne tik nustatyti, jog žalą sukėlė didesnio pavojaus šaltinis, bet ir tai, kad žala atsirado dėl pavojingų to objekto savybių. Todėl tais atvejais, kai nustatoma, jog žalą sukėlė didesnio pavojaus šaltinis, bet ji nėra susijusi su pavojingomis to šaltinio savybėmis, žala turėtų būti atlyginama pagal bendrąsias kaltės civilinės atsakomybės taisykles.
4. Didesnio pavojaus šaltinio valdymas suponuoja ne tik valdytojo pareigą atsargiai elgtis jį valdant, bet ir užtikrinti, jog didesnio pavojaus šaltinio valdymas nebūtų perleistas asmenims, nesugebėsiantiems tinkamai valdyti didesnę pavojaus šaltinį bei dėti visas protingas pastangas, siekiant užkirsti kelią didesnio pavojaus šaltinio neteisėtam užvaldymui. Kitu atveju didesnio pavojaus šaltinio valdytojas atsako su asmeniu, faktiškai padariusiu žalą, solidariai.
5. Nenugalima jėga kaip atleidimo nuo atsakomybės pagrindas turėtų būti siejama su išoriniu poveikiu, bet neapimti aplinkybių, susijusių su didesnio pavojaus šaltiniu ar jo valdytoju. Rizikos perkėlimas nukentėjusiajam neatitiktų rizikos teorijos, kuria grindžiama griežtosios atsakomybės esmė.
6. Nukentėjusio asmens didelis neatsargumas, nors ir yra numatytas 6.270 str. 1 d. kaip atleidimo nuo atsakomybės pagrindas, nesuponuoja už žalą atsakingo asmens visiško atleidimo nuo atsakomybės. Tokią teismų praktiką galima pateisinti būtinybe ginti nukentėjusiojo interesus. Atleidimas nuo atsakomybės dėl didelio nukentėjusiojo neatsargumo būtų pagrįstas tik tais atvejais, kai žalą padaręs asmuo nėra kaltas, o nukentėjusio asmens veiksmai buvo svarbiausia žalą atsiradimo priežastis.

Santrauka

Civilinės atsakomybės taikymas yra labai jautri sritis, todėl svarbu užtikrinti jos taikymo vienodumą bei nukentėjusiojo asmens bei už žalą atsakančio asmens interesų balansą. Viena iš civilinės atsakomybės instituto dalių – atsakomybė be kaltės. Atsakomybės be kaltės („griežtosios atsakomybės“) normų egzistavimas visuomet kėlė nemažai diskusijų, nes atsakomybės taikymas nekaltam asmeniui gana prieštaringas ir sunkiai moraliai pateisinamas. Todėl pirmojoje darbo dalyje pateikiama griežtosios atsakomybės samprata bei pagrindimas. Toliau darbe nagrinėjama atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl didesnio pavojaus šaltinio valdymo, įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.270 str., kategorija. Atsakomybė pagal šį straipsnį taikoma be kaltės, todėl svarbu preciziškai apibrėžti jos taikymo ribas bei nustatyti taikymo specifiką. Pirmiausia darbe yra apžvelgiami didesnio pavojaus šaltinių rato nustatymo principai. Ši dalis svarbi, nes nuo minėtų principų priklauso griežtosios atsakomybės ribos. Pasirinkus didesnio pavojaus šaltinių ratą apibrėžti įstatymuose, atsakomybės be kaltės taikymas tampa aiškus, tačiau įstatymų leidėjui atsiranda rizika pamiršti tam tikrus pavojingus objektus. Kita vertus, paliekant didesnio pavojaus šaltinio plėtojimą teismų praktikai, rizikuojama susidurti su neprognozuojamu atsakomybės be kaltės taikymu. Toliau darbe aptariamos su valdytojo sąvoka susijusios problemos, civilinės atsakomybės sąlygos bei atleidimo nuo atsakomybės pagrindai.

Svarbiausią darbo dalį užima Lietuvos (o lyginamuoju požiūriu ir užsienio) teismų praktikos, taikant atsakomybę be kaltės tyrimas. Daugiausia analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, taip pat kai kurios Lietuvos apeliacinio teismo bylos. Lyginamuoju aspektu darbe nemažai remiamasi B.A. Koch bei H. Koziol sudarytu veikalu, kuriame pateikiama išsami informacija apie skirtingų valstybių atsakomybės be kaltės kategorijos reguliavimą bei praktiką.

Summary

The Lithuanian Case-law Regarding Compensation for Damage Arising from a Possession of a Potentially Hazardous Object

Since application of civil liability is a very sensitive area it is important to ensure the consensus of its application and the balance of interests of the aggrieved party and the person who is liable for damage. Liability without fault is a part of civil liability institute. The existence of liability without fault (strict liability) norms has always been negotiable since the application of civil liability on an innocent person is quite controversial and hard to justify morally. Therefore, the conception and the grounding of strict liability is introduced in the first part of the paper. Later in the paper the category of liability arising from a possession of a potentially hazardous object, which is provided in Article 6.270 of Civil code of the Republic of Lithuania, is being analysed. Since liability according to this Article is applied without fault it is very important to define the boundaries and particularity of its application. First of all, the principles of the definition of the unit of potentially hazardous objects are reviewed. This part is quite important since the boundaries of strict liability depend on the above mentioned principles. In case of the determination of potentially hazardous objects in legal acts the application of this kind of liability becomes clear. On the other hand, the legislator faces the risk to simply forget particular dangerous objects. When the development of the conception of potentially hazardous object is left for the case-law the application of the liability without fault might become unpredictable. Further in the paper the problems regarding the keeper of the potentially hazardous object, the conditions of liability and the basis of exemption from liability are developed.

The main part of the paper consists of the analysis of the case-law of the Republic of Lithuania regarding the application of the liability without fault. Mostly, the case-law of Lithuanian Supreme Court as well as several judgments of Lithuanian Appeal Court are being analysed. The book concluded by B.A. Koch and H. Koziol is very valuable comparatively since it provides comprehensive information about the regulation and practice of strict liability category in different countries.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės Žinios, 1992.11.30, Nr. 33).
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės Žinios, 2002.06.26, Nr. 64).
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės Žinios, 2002.04.06, Nr. 36)
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138).
6. Lietuvos Respublikos potencialiai pavojingų įrenginių priežiūros įstatymas (Valstybės žinios, 1996, Nr. 46).
7. Kelių eismo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. 1950 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 7-263).
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (force majeure) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 1996.07.19, Nr. 68).
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 1251 „Dėl pavojingų darbų (procesų) sąrašo patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1994, Nr. 98).

2. Specialioji literatūra

1. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Viena: Springer-Verlag, 2005.
2. GORDLEY, James. *Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press Inc., 2006.
3. JONES, Michael A. *Textbook on Torts*. Oxford: Oxford University Press Inc., 2003.
4. KOCH, B.A.; KOZIOL, H. *Unification of European Tort Law: strict liability*. The Hague London New York: Kluwer Law International, 2002.

5. MCBRIDE Nicholas J; BAGSHAW, Roderick. *Tort Law*. Harlow : Pearson, : Longman, 2005.
6. MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003.
7. MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
8. VAN DAM, Cees. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006.
9. WERRO Franz, PALMER Vernon Valentine. *The boundaries of strict liability in European tort law*. Durham (N.C.): Carolina Academic Press; Bern: Stämpfli; Bruxelles: Bruylant, 2004.

3. Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. *Teismų praktikos taikant įstatymus dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu, apibendrinimo apžvalga*, kat. 7.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu*.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga *Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*, kat. 3.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *I.L. v. UADB „Baltikums draudimas“, V. Š. ir V. P.*, Nr. 3K-3-136/2008, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.4; 44.5.2.6 (S).
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *956-oji DNSB v. J.H, S.K.*, Nr. 3K-3-137/2008, kat. 110.6 (S).

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *V. M., I. M. (I. M.), S. M. (S. M.) v. AB „Lietuvos geležinkeliai“*, Nr. 3K-3-130/2008, kat. 44.5.2.16 (S).
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4 (S).
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *J.U., R.U., S.U. ir M.U. v. UAB „Evera“*, Nr. 3K-3-79/2008, kat. 44.5.2.2; 44.5.2.4 (S).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. UAB „Kluonas“*, Nr. 3K-3-580/2007, kat. 42.2.2; 73.1; 73.2.5.8; 114.4; 121.13 (S).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *D.Z. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-3-298/2007, kat. 36.1; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4; 44.5.2.16 (S).
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *A.M. v. UAB „Volnata“*, Nr. 3K-3-255/2007, kat. 114.11; 123.9 (S).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *M. B., O. D. B. v. J. P. ir N. J.*, Nr. 3K-3-51/2007, kat. 114.9.3.2 (S).
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartyje civilinėje byloje *E. Š. v. Lietuvos advokatūra*, Nr. 3K-3-26/2007, kat. 27.3.1.8; 44.2.4.2; 92 (S).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Miltzer and Munch Fortransas“ v. Vokietijos bendrovė „Lex System“ GmbH*, Nr. 3K-3-589/2006, kat. 99.6; 110.6 (S).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *E.Š. v. A.G.*, Nr. 3K-3-625/2006, kat. 44.5.2.1 (S).
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-525/2006, kat. 116.5.1; 116.5.3 (S).
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vigidas“ v. L. S.*, Nr. 3K-P-276/2005, kat. 16.2.1; 16.3; 17.7; 44.5.2.16.

19. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje *E.M. v. AB Lietuvos draudimas*, Nr. 2A– 139/2005, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.4.; 44.5.2.16.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *ADB „Snoro Garant“ v. AB „Lietuvos draudimas“ ir UAB „Luidas“*, Nr. 3K-3-432/2004, kat. 39.6.2.2; 67 (S).
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Sabina“ v R.A.G.*, Nr. 3K-3-172/2007, kat. 39.2.3; 39.6.2.2; 115 (S).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Aterna“ v. UAB „Transekspedicija“*, Nr. 3K-3-744/2003, kat. 39.6.2.2.; 39.2.3.(S).
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje *M. D. v. UAB „Baltijos garant“*, Nr. 3K-3-1445/2002, kat. 67 (S).
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *L. J. v. UAB (duomenys neskelbtini)*, Nr. 3K-3-627/2002, kat. 7.1; 39.6.2.2 (S).
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministerijos VĮ „Problematika“ v. S.M.*, Nr. 3K-3-859/2001, kat. 39.6.2.2.(S).
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje *E.K. v. V.V.*, Nr. 3K-3-221/2001, kat. 39.3, 39.6.2.2, 94.3.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *M.K. v. N.A., V.A.*, Nr. 3K-7-233/2000, kat. 7.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *D.M. v. UAB „Cherba“*, Nr. 3K-3-1237/2000, kat. 7 (S).
29. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *AB „VST“ v. P.M.*, Nr. 2A-364/2008, kat. 44.5.2.4, 121.7, 121.17.
30. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Pzu Lietuva“ v. AB „Lietuvos draudimas“, D.J.*, Nr. 2A-181/2008, kat. 38; 44.5.2.4; 73.2.5.5 (S).

31. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje *R. J., T. P. ir R. P. v. UAB „Vilniaus autobusai“ ir ADB „RESO Europa*, Nr. 2A-405/2007, kat. 44.5.2.16, 44.5.2.4(S).
32. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje *R.K, K.K v. K.K., AB Lietuvos draudimas*, Nr. 2A-390/2007, kat. 44.5.2.1 (S).
33. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje *L.V. v. UAB Girteka*, Nr. 2A-400/2007, kat. 44.5.2.1 (S).
34. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *E.Š. v. A.G.*, Nr. 2A-23/2006, kat. 44.5.2.1 (S).
35. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *See-Berufsgenossenschaft v. UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 2A-62/2006, kat. 114.4; 114.5; 116.1; 114.11; 121.20; 44.5.2.4 (S).
36. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje *E.M.. v. AB Lietuvos draudimas*, Nr. 2A- 139/2005, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.4.; 44.5.2.16.

4. Kiti šaltiniai

1. Doc. dr. Vytautas Mizaro deliktų teisės paskaitų skaidrės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-12-13]. Prieiga per internetą: http://www.tf.vu.lt/failai/Paskaitos_IVkursas_2006_Ps_planas.doc.
2. Roberts v. Ramsbottom, [1980] 1 All E.R. 7 (Q.B.1979). [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-16]. Prieiga per internetą: <http://cyber.law.harvard.edu/torts3y/readings/CB-R-02.htm>.
3. Europos deliktų teisės grupės internetinė svetainė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-17]. Prieiga per internetą: <http://www.egtl.org>.